dönemeç

aylık edebiyat dergisi

EKİM 1982 50 LİRA SAYI : 63

dönemeç

aylık edebiyat dergisi —

YIL : 6 SAYI : 63 EKİM/1982

Sahibi : Hatice Yurttaş

Sorumlu Yönetmeni : Halil İbrahim Tufan

Yönetim Yeri: 865 Sok. No. 17/203 Merkez İş Hanı Kemeraltı - İZMİR Tel: 146776 - 254558, Abone ve Yazışma: H. Yurttaş P.K. 41 Konak-İZMİR, Banka Hesap No: T. İş Bankası Kemeraltı Şb. 839, Sayısı 50 Lira, Yıllık abone 500 Lira, Dış ülkeler için: 1.000 Lira. Dağıtım: İzmir, İstanbul, Ankara illerimizde: Örnek Dağıtım

Kurucuları (1976) : A. Rıza Ertan, Hüseyin Yurttaş, M. Kadri Sümer, Ahmet Günbaş

Dizgi ve Baskı : KARINCA Matbaacılık Tel : 13 53 90 - İZMİR

İŞTE İNSAN

ŞADAN GÖKOVALI

«İnsanım, seni sana söylemek istiyorum.
Sen kimsin?
Gözümü açtığım günden beri hep seni gördüm ışıl ışıl göğün altında, kıyıların çakılları kadar çok, onlar kadar çeşitli. Seni anlattı bana okuduğum her kitap, gördüğüm her yapı, duyduğum her ses. Sen bensin, ama ben sen olayım diye uğraştım durdum. Sen ben nasıl öğreneceğiz kim olduğumuzu? Yüzyılların bunca çabası bizi dile getirmek için. Bilincimize varalım diyoruz. Varılır mı gökte ışıldayan yıldıza? Bir gün varılacak diye, bir yandan toprak anamızın memesinde ağzımız, bir yandan ışığın geldiği parıltılı enginde gözlerimiz.»

(İŞTE İNSAN, Ecce Homo, İstanbul 1969, «Konu», s. 17)

Elleri düşüyor aklıma; avcuma düşer gibi, sıcacık, küçücük, yumuşacık: «Biber ağacı gibi güzel», okşayan, işleyen, yazan, seven elleri.

Dilleri düşüyor aklıma; söyleyen, şakıyan, seven dilleri. Gülleri düşüyor.

Sözleri düşüyor; baldan tatlı, Homeros ve Yunus'unkiler gibi kanatlı, ustaca seçilmiş taş gibi gediğine oturan, içine insan kokusu sinmiş sözleri.

Gözleri düşüyor; ışıyan, bakan, gören, güzelim dünyamızı güzel gören güzel gözleri.

Yüreği düşüyor; insan ve insanlık için tıp tıp atan, herşeyde sevgi bulup, herkese sevgi dağıtan, sevdikçe coşan, coştukça seven yüreği.

Ve aklı düşüyor aklıma: Düşünmek, üretmek adına onunkinden insancasını düşünemediğim.

ANAYDI, ANADOLU GİBİYDİ

8 Eylül 1982 Çarşamba günü öğleden sonra, ulu servilerin gölgelediği, bin bir çiçeğin renk ve kokuya boğduğu Üsküdar Bülbülderesi Mezarlığında toprağa verdiğimizden beri onu düşünüyorum:

— Anadolu gibiydi, diyorum yetmiyor, «Anatanrıça» diyorum, özellikleri bitmiyor.

Dalıp dalıp gidiyor; sevgi, akıl ve coşku dolu 67 yıllık öyküsünün filmini çeviriyorum düşüncemde:

Yıl 1915. 4 Haziran cuma. Savaş yıllarının İstanbul'u. Tevfik Bey'in karısı Nasibe Hanım'ın kucağında küçük, serçe gibi bir kız çocuğu. Adını **Ayşe Azra** koyuyorlar.

«İlkokula başlayan çocukların yaşına geldiğinde», Ayşe Azra'yı Brüksel'de, mürebbiyesinin elini tutmuş, ilkokula giderken görüyoruz. Pırıl pırıl yüzlü, ışıl ışıl gözlü bir ilkokul öğrencisi. Belçika'da, bizim dile benzemez bir dille şakımaktadır.

Sonraki yıllarda A. Azra, aynı başkentin Emile Jagmain Lisesinde saç ve eteklerini savuruyor.

30'lu yılların ortasında A. Azra'yı, Avrupa'da öğrenim görmüş, Fransızca, Almanca, Grekçe ve Latince bilen 19 yaşında bir genç kız olarak Başkentimizde buluyoruz. Bir yandan anadilini öğrenmekte, bir yandan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde okumakta. A. Azra Erhat, 1939'da bitireceği bu Fakültede Klasik Filoloji asistanlığı ve doçentliği yapacak ve bu arada, geleceğini etkileyen üç olay yaşayacak: Sabahattin Eyüboğlu ile tanışması, Nurullah Ataç ile çalışması ve Sabo ile evlenmesi.

Yine o yıllar, çevirilere başlar A. Erhat. Bir gün Fakülteye giderken Ataç'a rastlar:

— Nasılsın bakalım, kedi yavrusu?

Bu deyiş, «usta»nın okşayışı gibi gelir Erhat'a:

— Heyecan içindeyim Nurullah bey, bu klasikler listesi ne? Kim çevirecek bunları?

— Senden başlayacağız, hangisini seçtin bakalım?

Çaresizlikle omuz silker «kedi yavrusu»:

— A Nurullah Bey, ben Türkçe bilmem ki...

— Höt, o da ne demek, insan ana dilini bilmez mi?

Bir hafta sonra, Ankara'ya gelen «Hoca»sı Sabah(ettin) Eyuboğlu çıkar karşısına. Azra «put kesilir» onun önünde, «naz etmeye dili varmaz.» Böylece, 40'lı yılların coşkulu çeviri çalışmaları içinde bulur kendini. Hani, iyi de olur; Homeros'u, Aristophenes'i, Hesiodos'u, Sappho'yu, A. de Saint Exupery'yi, daha daha kimleri, özgünlerini aratmayacak yetkinlikte «Türkçe» söyler A. Erhat. «Yarınımızı tez getirecek» kültür yapıtlarını kendi dilimizde okuma olanağı sağlar bize:

Hani, Türk köylüsünün bir sözü vardır: «Vesile olanlardan Tanrı razı olsun.»

YAZDIĞI YAPITLAR

«Çanakkale'den Antakya'ya, İstanbul'dan Hopa'ya, Akdeniz veya Karadeniz kıyılarınca gidelim, Anadolu topraklarını, düzlük, yayla, dağ, ırmak veya göl olsun, karış karış dolaşalım, binlerce yıllık bir tarihin izlerini taşımayan bir karış toprağa rastlamayız. Ne mutlu Anadolu'luyum diyene, yazasım geliyor.»

Azra Erhat'ın, Sappho üstüne doçentlik tezinden sonraki ilk özgün yapıtı **«Mavi Anadolu»** (İstanbul 1960) böyle başlar. Sabahattin Eyuboğlu ve onun aracılığıyla Halikarnas Balıkçısı ile tanışmasının ürünü ve daha sonra öncü olup kitabını yazacağı **«Mavi Yolculuk»**un muştusudur **«Mavi Anadolu»**. Kitap, yazarın yakından ilgili olduğu Troya'dan Gökova'ya Balıkçı'lı, Eyuboğlu'lu Mavi Yolculuğun anılarının yanısıra, tadına doyulmaz Anadolu aşk söylencelerini estirir bize.

Söylenceden sözaçıldı mı, batı dillerinde bile kolay görülmeyecek düzeydeki **«Mitoloji Sözlüğü»** (İst. 1972) nasıl anımsanmaz? Klasikleri de, klasik çağ inanışlarını da anlamak için, vazgeçilmez bir başvuru kitabıdır bu. Daha mürekkebi kurumadan Şevket Süreyya Aydemir'in dediği gibi, «Anadolu'nun, bizim şu yaşlı, ama insan uygarlığının kaynaklarını yaratmış olan doğurgan Anadolu'muzun efsanelerine iniyoruz» **Mitoloji Söz-**

Aklın, sevginin, coşkunun kızı Azra Erhat, «her birini canından çok sevdiği» Türk gençleri içinden kendine evlât seçtiği üç kişiden (ötekiler Cengiz Bektaş ve Ayça Abakan) Şadan Gökovalı ile. (Foto: Tamer Salman)

lüğü ile (Cumhuriyet, 19 Şubat 1973).

Bu arada «imece» yazı ve çevirileri vardır A. Erhat'ın kitaplıklarımızı süsleyen, yürek ve kafalarımızı ışıtan. Ustaları S. Eyuboğlu'nun («Akla Kara», «Denemeler» vd.), H. Balıkçısı'nın («Mektuplarıyla Halikarnas Balıkçısı», «Halikarnas Balıkçısı: Düşün Yazıları»), onun sevgi dolu ve bilimsel çalışması ile günışığı görebilmiştir.

Dünya 1969 yılını sürerken, A. Erhat'ı ekin (kültür) dünyamızın doruklarından saydıran ünlü yapıtı **«İŞTE İNSAN Ecco Homo»** öptü okurların ellerinden. Arka kapağında belirtildiği gibi «Yaşanmış bir humanizma»dır bu kitap. Kitap, insanın doğa ve toplum ile yitirdiği uyum sorununu Homeros, Platon, Dante, Shakespeare, Galile, Luther, Beethoven, Yunus Emre ve Atatürk'ün yapıt ve sözleriyle incelemektedir.

«Sevgi Yönetimi» adlı kitabında incelediği gibi, A. Erhat'ın tek amacının in sana insanı sevdirmek olduğunu vurgulayalım ve yazımızı «İşte insan!» diyebileceğimiz A. Azra Erhat'ın **«İşte İnsan»** adlı ölümsüz yapıtının «Sonu»ndan birkaç satırla bitirelim:

«Büyük tuttum bu işi: dört yıllık düşüncemi, yaşantımı bir kitaba sığdırmak istedim. (...) Sorunlar, saçları altın tellerle örülmüş öcüler gibi çekti sürükledi beni ordan oraya. (...) Tıp tıp attı yüreğim, daha da atmakta. (...) Yaşanmadık bir konu, söz yoktur bu kitapta. Ölesiye yaşamak dersem, gülersiniz belki. (...) Merhaba!»

DENEME

SEVGİ KÖRLÜĞÜ

ŞEVKET YÜCEL

Nereye baksam bir sevgi körlüğü... Sevemiyorlar, sezemiyorlar, anlayamıyorlar. Hep yüzeydeler. Biraz olsun derinlere indikleri yok. Salt başkalarını değil, kendilerini de yorumlamıyorlar. Bakışları, düşünceleri, duyarlıkları daracık yerlere sıkışmış. Işıksız kalmış sözleri. Baktıklarını sanıyorlar, sevdiklerini sanıyorlar. Yanıldıklarının anlamında değiller. İnsana olduğu gibi doğaya da bakışları dıştan. Bir rengin akışı, bir kuşun devinimleri, bir yaprağın bakışı onları ilgilendirmiyor. Günlük sorunları yemek, içmek, yatmak, uyumak. Yaşamak için elbet bunların olması gerekir. Ama insan olmanın gereksinimleri bunlarla biter mi? İlk başta bir sevgi ışıması olmadan nereye gidilir? Eğer bu yönden bir körlüğümüz varsa yaşam anlamını yitirecektir. George Chapman, «Sevgi doğanın ikinci güneşidir.» sözünü nasıl da yerinde söylemiş.. Böyle bir güneşten yoksun kalmak ne acı. Varlığımız ona bağlı. Onsuz geçen bir dakika bile özümüzden neleri alır götürür. Ben sevgisiz kişilerden usa gelmedik kötülükler beklerim. Öylelerinin başkalarına sunacakları yoktur. Olsa olsa hep almayı düşünürler; bozarlar, kırarlar, dağıtırlar. İlkin, öyle bir yokluk onları katılaştırmıştır. Bir yandan da donuk ve acımasızdırlar. Elbet bu boşluk kişiyi zarara sokar. Gelgelelim böyle bir zarar kişinin kendisiyle kalır mı? Dalga dalga genişleyerek topluma dek uzanmaz mı?

Sevgi körlüğünün yaygınlaştığı yerde olumsuzluklar alır gider başını. İşte o zaman gerçeklere, güzelliğe uzanmanın engelleriyle karşılaşırız. Sevgi dediğimiz güç, sevinci doğuracağına göre, bundan yoksun kalınca karanlık biner sırtımıza. O zaman da inciniriz. En değerli yerlerimiz ateşte yanmış gibi olur. Çevremizdeki güzelliklerin, inceliklerin hiçbiri ilgilendirmez bizi. Yaşadığımız dünya bir çöle döner. Gülemeyiz, gülümseyemeyiz. Kururuz, azalırız, güdükleşiriz. Özverimiz, umudumuz, gücümüz azalır. Başkalarına yaklaşamayız. Kişi salt kendine yaklaşmışsa, bundan ne çıkar? Tek başına kendini sevmek de bir sevgi körlüğü değil midir? Çünkü bu denli sevgilerin içinde bencilliklerin yattığını görürüz. Başkasına yönelmeyen sevgiden ne beklenir? Simone de Beauvoir, Candide'-in Bahçesi adlı yazısında şöyle bir konuya değinir: «Bir çocuk gördüm, ağlıyordu. Çünkü evlerinin kapıcısının oğlu ölmüştü. Ana-babası önce bıraktılar ağlasın diye. Sonra da sıkıldılar bundan. «Niye ağlıyorsun?» dediler. «Senin kardeşin değil ki o..» Çocuk gözyaşlarını sildi. Korkunç bir şey öğrenmişti: Demek kı yabancı bir çocuk için ağlamak gereksizdi. Peki ama, kardeşi için niye ağla-

yacaktı? Onun için de ağlamayabilirdi. Kadın, «Sus,» dedi, «çizmeyi aşma. Senin aklın ermez böyle işlere!» Hır çıkarmaya gelen kocasını önledi. Adamcağız yatıştı, uzaklaştı. Bir süre sonra kadın kocasını yardıma çağırdı: «Yoruldum, üşüyorum, gel.» dedi. Yalnızlığa gömülen erkek şaşarak baktı karısına. Düşündü içinden: «Bana ne üşüyorsan?» diye karşılık verdi.

Sanırım, bu konu sevginin insana yönelmesi yönünden bizi düşündürmüş olacaktır. Şöyle bir bakın yörenize. Acaba kaç kişi kurtulmuştur sevgi körlüğünden? Kuşkusuz, bu sorunun karşılığı sayısal yönden pek az olacaktır. Bence temel sorunlarımızdan birisidir bu. Çoğuları, «Seviyorum» diyebilir. Öyle ama, ya dar boyutlu bir sevgiyse bu. Ya doğurgan değilse, ışığı azsa, birkaç adım öteye bile gidemiyorsa... Bir de bunun yanında içinde bir cıvıltı yoksa, kanatlanmıyorsa, solgunsa... İşte o zaman özlü bir sevgi değildir bu. Öbür yandan da oylumu küçüktür, hamdır. İş böyle olunca nasıl konarız insanın yüreğine? Onun düzlükleriyle yokuşlarında nasıl yolculuk yaparız? Doğayla ilişkimiz ne ölçüde olabilir? Bu alanlarda düşeceğimiz boşluk, kuşku yok ki her an azaltacaktır bizi. Üstelik güzelliğin kapıları da kapanacaktır.

Bu yargımla, kişileri ayrı ayrı suçlamayı usumdan geçirmiyorum. Biliriz ki toplumsal bir olaydır bu. Eğitim işidir, kültür işidir. Bir ot bilè suyunu, ışığını almazsa yeşerebilir mi? Öbür yandan meyveler de öyledir, çiçekler de. Hele insan... O çok daha ayrı ve özlü besinler istiyor. Ailede, okulda, çevrede tinsel yapıyı doyurucu besinler olmazsa sevgi nasıl çiçeklenecektir? Oysa bu güzel besinlerin ta bebeklikten beri gelmesinin gerektiğini de biliriz. Demek ki konunun kökeni varıp geniş yönlü eğitim işine dayanıyor. Bu alanda edindiklerimiz dallarımızı meyveden yoksun koymuşsa biz ne kadar severiz? O kısır sevgiler ne denli beyazlatır içimizi? Hele bir de bilinçten yoksunsa sevgilerimiz.. Siz gelin de o zaman insanlar arasında bir köprü kurun. Siz gelin de insanların esenliği uğrunda umduğunuz adımları atın bakalım. Olmaz işte, olamaz. Çünkü cılız ve bilinçsiz sevgi yenilik, güzellik adına yapılması gereken girişimleri bir yerde engelleyecektir. Neyi seveceğimizi, neden sevmemiz gerektiğini bilmeliyiz önce. Mutluluğa gidebilmenin de ilk koşulu bu değil mi? Kıvandırıcı, gönendirici bir sevgiyi geliştirmenin zor olduğunu da biliriz. Öbür yandan okullarda edinilen, salt belleğe seslenen kuru bilgilerle de alınmıyor bu sevgi. Öyle olsa nice diplomalılarda görürdük bu zenginliği. Oysa genellikle göremiyoruz. Demek ki bilgi verme yöntemlerinde, dünyaya ve insana uzanabilme yollarında önemli yanlışlıklar var. Bir insan uzun yıllar okusun, gene de kupkuru kalsın. Nasıl iş bu? En önemli organımız olan kafa bir çuval değil ki.. Bu güzel yerimize aktarılacak olan bilgi bizi düşünceyle sevgiye götürmüyorsa ne değeri kalır? Bizse çoğu kere yaşamla ilişkisiz kalan bilgilerin hamalı olmuşuz. Ya da bunların öz yapımızdaki etkileri, oradaki yansımaları düşünülmemiştir. Boşlukları çoğaltacak bir sürü yanlışlıkla karşı karşıya gelmişiz. İşin içine sevgi girmeyince öğrendiklerimiz de kuru ve yavan kalmış. Kişilik üzerinde bir etki bırakmamış. Oysa bir matematik probleminin çözülüşü bile insanı doğa ve insan sevgisine götürebilmelidir. Üstelik bu yöndeki tutarsızlıklar bizi araştırıcı, inceleyici gözlerle bakmaktan, ilgi duymaktan yoksun bırakma

mış mıdır? Bütün bu dediklerimizin ötesinde kalınca, kalıplaşmış insan tipleri çoğalmış olmuyor mu? Hele hele işin içine bir de sanatsal etkilenmeler girmemişse ne olur insanın hali? Okullarımızda bu alanda da bir beslenmenin olmadığını biliyoruz. Öyleyse bu sevgi körlüğünü kuru, sıkıcı, anlamsız, olumsuz yollarla yöntemlere bağlayabiliriz.

Bertolt Brecht, «Seven için bir bardak su, bir bardak sudan çok değerlidir» diyor. Öyle ama, bunu kavrayacak bir düzeye ermek için ilkin bir sevgi olgunluğuna varmamız gerekmez mi? Biliriz, bu da kolay değil. Nice uğraşılar, nice yorgunluklar, nice etkilenmeler ister. Sevginin güneşini doğuracak kaynaklardan içilmemişse siz dilediğiniz kadar, «seviyoruz» deyin. Yeterli değildir bu iş. Çoğunlukla içgüdüseldir. Demek istediğim bilinçli değildir. Böyle olsaydı, sevgiler daracık yerlerde durgun durgun kalmazdı. İnsanı biraz daha ileriye götürmek, doğayı insan mutluluğu adına değiştirmek devingen ve üretken bir sevginin işi değil midir? Bu değindiğim sevgi gücüne erenlerimiz yok mudur? Var, neden olmasın? Ne ki az bunlar. Toplumun çoğu kesiminde bilinçli, kıvandırıcı sevgi ışımaları olmadıkça sonuca geniş yönden bakmamız doğru olmuyor. Dediğim gibi tutarlı yönde bir tinsel beslenme işidir bunlar. Çocuklukta, gençlikte yürütülmesi gereken bir beslenme... İnsan bir kez bu konuda mayalandı mı bakın siz işin tadına. Sanırım, bu mayalanma daha çok yazınsal alandaki güzel sanat ürünleriyle oluşabilir. Bu yönlü özlü beslenmeler bireysel sevgiden ulusala, oradan evrensele kayar. Zaten beklenen de budur. İnsan olmanın da, uygar olmanın da adımları böyle bir yolda atılmaz mı? Burada Mevlâna'nın bir şiirindeki şu seslenişe bakalım: **«Gene gel, gene / Ne olursan ol / İster kâfir ol, ister ateşe tap, ister puta / İster yüz kere tövbe etmiş ol / İster yüz kere bozmuş ol tövbeni / Umutsuzluk kapısı değil bu kapı / Nasılsan öyle egel.»**

İşte size yatağından taşan, köpürerek akan bir sevgi. Üstelik hoşgörülü, özlü, insanı sarıcı, evrensel boyutlu.. Bir de Yunus'un şu dörtlüğüne bakalım: **«Gelin tanış olalım / İşi kolay kılalım / Sevelim sevilelim / Dünya kimseye kalmaz..»** Görüyoruz ki işlerin kolay kılınması sevgiye bağlanıyor burada. Gelgelelim, bizim zorluklarımız çoğu kez sevgi yoksunluğundan doğmuyor mu? Böylece şu güzelim dünyayı zehir edip çıkıyoruz kendimize. İnsancıl olamıyoruz, hoşgörülü olamıyoruz. İnat, kin, öfke, bağnazlık, bağışlamazlık giriyor araya. Yaptığımız işler tutarlı olmuyor. Nice yerde dikenli kalıyoruz. Bencilliğimiz bir koca dev oluyor. Bunları derken sevgisizliği oluşturan öbür nedenleri de düşünmüyor değilim. Diyelim ki işsizlik, diyelim ki yokluk, diyelim ki haksızlıklar sevgileri sayrı düşürmüş, bıçaklayıp yaralamamış mıdır? İşte bunların da oluşmasında, daha doğrusu haksızlığı, yokluğu, işsizliği çoğaltanlarda bir sevgi körlüğü yok mudur? Bilinçsiz de olsa bu böyledir sanırım. Bu körlük anamızı ağlatmış bizim. Başkalarının acısını kendi acımız olarak duyamamışız. Ben yaşayayım da gerisi ne olursa olsun denmiş. Daha doğrusu gerçek anlamda insana gidilmemiş, uçurumlar çıkmış ortaya. Böylece ikinci güneşimizin yitirilmesi daha neler çıkarmamış karşımıza? Bir ailede bile sevgisizlik başlayınca aile düzeni sarsılmaz mı?

Bakıyorum da toplumda çoğu kişiler kuru sözlerle sevgiyi önemli tutuyorlar. Sonra da insan adına yapılması ge-

YÜREK KAMBURU

BÜLENT GÜLDAL

sende hüzün ağan bir bulutsa bizde yürek kamburu
hangi sevince uzandıysak ağlayan bir dünya yıkıldı üstümüze
zamansız budanan filizlerle yitirdik bütün güzellikleri
davete gerek kalmadı artık
arala kapımızı ey özümüzdeki insanlık
okşa kanayan yerlerimizi gül beyazı ellerinle

akşam iş dönüşleri kurulur yüreklere acemi bezirgânların pazar yerleri
karın candaşındır ya nasıl anlatılır bir çocuğa hayatın yoksul yanı
hangi sözlük verebilir bir çift gözün pürüzsüz saydamlığındaki anlamı
mahzun güller açar yanağında tuz kristallerinden
yılkıya düşer gibisin
minik bir serçenin tırnaklarıyla dala sarılışı
ve kanadı altında uyuyan başı
bal eylenen acıların yaşanan günlerini sarar sevdanın kundağına
budanır içinin kuru dalları açar beyaz yelkenlerini umudun kalyonları

hayatın kıyıları soluk kesen çakıl taşlarıyla dolu
kafesindeki bülbül, akvaryumdaki balık, saksıda süs biberi
ve fildişi pervazların pamuk elleri
ne kadar uzağında yaşadığımız günlerin
yılkıya düşmek de ne varsın ağlasın gül bebem ağıtlarla büyüsün
kamçısıdır gözyaşı bükülmeyen bileğin eğilmeyen gururun
gün ışığı ayrı açılardan gelse bile
ateşli bir yosma gibi kaynatır kanımızı
ağaç bahçemizde değilse nasıl uzanırız sereserpe gölgesine
dünyanın bütün bahçeleri senin yüreğindeyse
davete gerek kalmadı artık
arala kapımızı ey özümüzdeki insanlık
okşa kanayan yerlerimizi gül beyazı ellerinle

---

rekenler unutulup gidiyor. Daha doğrusu iyileştirme, yenileştirme, kurtarma yönünden eyleme geçmiyor sevgi. İş böyle olunca da olduğumuz yerde donup kalıyoruz. Nice düğümlerin çözümü burada kalıyor işte. Sevgi insanın sorunlarını gidermeye yönelmedikçe atacağımız adımlardan ne beklenir? Siz ne derseniz deyin, yaşamak, yaşatmak için ilkin sevgi körlüğünden kurtulmak gerekiyor.

MUNZUR AĞRISI

ŞÜKRÜ ERBAŞ

Munzur eteklerinde şimdi
Bir esmer rüzgâr eser.
Sesi türküler tüneği
Saçları kar
Aylar var ki Munzur'da
Gözleri dilsiz
Dilsiz bir acı gezer.

Doruğunda oylum oylum lekeler
Dibinden bir akça su gider.
Eğilir Munzur, eğilir her akşam
Bir yalnızlık imgesi
                                        gölgesi gizem,
Su değil akan acı
Günleri öper.

Yüreği yüzünde bir gizli keder
Düşleri Munzur kadar.
Geçer bir bir aynasından günlerin
Geçer sıralı sırasız
Bir ölü kent, bir ev, bir deniz
En çok da bulvarlar
En çok da bulvarlar.

Döver kendi kıyılarını
İçinde bir acı su.
Dilinde bir acı gurbet türküsü
Ayrılık göz göz deler Munzur'u
Hele akşam üstleri...
Ürperir dalgın içlenmelerle
Suların suskun yüzü.

GÖÇ

AHMET TELLİ

Göç oldu bir acıdan öbür acıya
oysa sağrısı kurumamıştı atımızın
daha dün sürüp gelmiştik buralara
bugün göründü yine yolların ucu

Devrildi kıl çadırlar seher vakti
usulca uyandırıldı çocuklar
ve kadınlar bohçası çözülmemiş
bir keder gibi düştüler yola

Turnalar gitti biz gittik
bitmedi peşimizdeki nal sesleri
nerde konaklasak tedirginlik
kuruyordu ırmaklar ve göller

Bir yangın gibi taşıyıp durduk
kederi ve acıyı göğsümüzde
yer gök duman içinde sanki
genzimizi yakıyordu ayrılıklar

Zulüm bırakmadı peşimizi hiç
biz gittik o buldu izimizi
konar göçer olduk yedi iklimde
tanığımızdır dağlar taşlar

Yalnız bir öfke ışıltısı kaldı
gözlerimizin yorgun sularında
yaşamak bir inat oldu artık
yaşamak bir direnme oldu zulme

Ve işte devrildi yine kıl çadırlar
göç başladı bir acıdan bin acıya
geride akşamın küllenen ateşi
ve susturulmuş çocuk sevinçleri kaldı

SİS İÇİNDE GİZ

ALİ KOÇ

korkunç uğultu amansız
ürküntü veren hız

mutluluğu yansıtamadan
uzaklara düştü yıldız

dile destan sevdalar cüce
yere göğe kendinize bakınız

durulup serpilmek mi ne gülünç
karabasan gibi çöktü güz

sardı sisler çevreyi
alabildiğine büyüdü giz

kabukla uğraşıp durduk
eriyip gitti öz

suskuda bile yanıt gizli
ne küçücük şeyleriz

bir beş sözde binlerce insan
herbiri bir başka yalnız

göründü de yitiverdi
ne bir ipucu ne bir iz

yaşama sinmiş kaçış
neden doğduk nerdeyiz

NOT DEFTERİ

HÜSEYİN YURTTAŞ

tiyatro/miyatro

Bir akşam, Fuar Mehtap Bahçesinde, İzmir Devlet Tiyatrosunun sergilediği **«Öteki Dünyaya Götürecek Değilsin Ya»** adlı oyunu izledim. Kış boyunca aynı oyun İzmir Devlet Tiyatrosu kapalı salonunda sergilendiği halde gidememiştim. Sonunda, açıkhavada, toz duman içinde, minyatür trenin çığlıkları eşliğinde görmek 'nasip'miş.. (Bir de tahta sıralara dayadığım sol kolumu kabartıp beni hart hart kaşındıran haşeratın ne olduğunu görebilseydim...)

«Öteki Dünyaya Götürecek Değilsin Ya» adlı oyunu ben basbayağı beğendim. Sonuna dek ilgiyle izledim. Bu kanımı söylediğim tüm dostlarım ise, sanki ağızbirliği etmişler gibi, oyunu hiç tut madıklarını söylemezler mi? Bir kez daha tiyatrodan hiç anlamadığım çıktı ortaya...

Aklıma takılan ise başka sorun: Niçin ben tiyatroya uzak durmuşumdur hep? Çok istediğim halde kimi oyunlara bir türlü gidemeyişimin asıl nedeni nedir? Arada bir düşünürüm bunu. Sinemaya da oldum olası uzak kalmışımdır. Öğrencilik yıllarımda Edirne'deki sinemalarda geçen saatlarımızın yürüyüşümüzü, gülümsememizi bile değiştiren güzelliğini yaşamışken hem de! Hele opera ya da baleye bir kez bile gitmemişimdir. Çalışma, gündelik uğraşlar, bir derginin bitmez tükenmez işleri desem; bu, özür bulmaktan başka birşey olamaz. Öyle sanıyorum ki, bu biraz köy kökenli olmamdan. Tiyatro gibi kentlere özgü sanat dalları, benim gibi köy yaşamından çıkıp gelmiş kişilerin yaşamlarına adamakıllı damgalarını basamamışlardır. Böylesi kişiler için vazgeçilmez gereksinmeler arasında yer alamamışlardır. Bu tür kişiler sanat için kolları sıvasalar bile!.. Öyleyse, milyonla insanın yaşadığı kocaman kocaman kentlerde tiyatroların dolmamasını, kimi kentlerde hiç yaşayamamasını, buralardaki çoğunluğu oluşturan köy kökenli nüfusa bağlamak da olası. Üstelik, onların çocukları da çoğunlukla ya küçük işletmeler işçiliğinde, ya da işsizliğin kıskacında ve lumpenliğin burgacında dönedurduklarından beklenen kentleşmede ve kent yaşamına katılmada yaya kalmaktadırlar. O zaman elbette a'dan z'ye arabesk ve seks!

Tiyatrolar şimdilerde biraz biraz ilgi görüyorsa, bunu, artık az-çok kentleşen, kent yaşamına gerçekten katılan nüfusun artmasına bağlayabiliriz. Ama bunun da ne denli yetersiz olduğu ortadadır. Salonlarını öncelikle, köy seyirlik oyunlarını andıran -hatta çok daha ucuz- şaklabanlıkları ya da çadır tiyatrolarını andıran, sözlü/sazlı/danslı, daha açık söyleyeyim, dümbelekli ve göbekli sözde müzikaller sergileyen tiyatrolar dolduruyorsa bunun da bir anlamı olmalıdır.

Her konuda olduğu gibi sanatta da, «köylülüğü» aşabildiğimiz oranda başarılı ve güçlü olabiliriz.

(Topladıkları onca parayı 'öteki dünyaya götürecekleri' çok kuşkulu o Fuar trencilerinin orda inadına düdük çalmaları birkaç ücretsiz davetiye için midir yoksa? Aklıma takıldı da...)

dilden dile

Dil tartışmaları hanidir sürüp gidiyor. Belki bu arada Türk Dil Kurumu kapatılacak ve yerine bir 'Dil Akademisi' kurulacak..

Dönemeç'in geçmiş yıllarında, Türk Dil Kurumunun niye 540 kişilik bir üye sayısında direndiğini, kendini niçin sınırladığını sormuştum da, epeyce düşman kazanmıştım. Oysa haklıydım. 'Kurum', kendi ödülünü bile almış ya da ünü dünyayı tutmuş kimi yazarlarımızı üye almamakta nice oylama oyunlarına sahne oluyordu o zamanlar... Az da patırtı kopmuyordu, ama tınan mı vardı?.. Her neyse, ben, on bin, yirmi bin, elli bin üyeli gerçek Atatürkçü aydınların toplandığı bir kurumun böyle baca kurumu gibi silkelenemiyeceğini düşünüyorum hâlâ ve hayıflanıyorum.

Ancak, Türk Dil Kurumunu savunmak -daha nice yanlışına karşın- tüm aydın kişilerin ödevi. Bu konuda çok yazıldı, çok söylendi; sözcükler, metinler döküldü ortaya. Bu sözcük karşılaştırma merakı herkesi sardı gibi bir şey. Doğrusu ben de bu karşılaştırmalara başvuruyorum arada bir. İlginç sonuçlar çıkıyor.

İşte bir sözcük : Evren. Türkçe, hem de özbeöz Türkçe. Bunun eski dildeki karşılığı (arapça) «kâinat». Bir de «kozmos» sözcüğü var, o da Yunanca.

Ben 'evren'den yanayım...

arapça öğrenmek

Bilmem siz de dikkat ediyor musunuz? Gazetelerde sık sık «Arapça bilen», «Arapça'ya tam anlamıyla vâkıf» eleman arandığına ilişkin ilânlar yer alıyor. Onları gördükçe birkaç yıl önce «Liselere Arapça dersi konsun» gibisinden bir öneride bulunan Hilmi Yavuz'a gösterilen tepkiler geliyor aklıma. O güdük tepki yazılarının ana dayanağı elbette bunun «gerici» bir tutum, gericilerin sömürülerine elverişli bir öneri olduğu yönündeki alışılmış yargılardı. Varsın Hilmi Yavuz «geçmişteki kültür kalıtımızın değerlendirilmesinden», gelecek kuşaklara bunun aktarılamamasından dem vursundu; bu düpedüz gericilikti.

Bizim aydınlarımız kadar tuhaf ve çarpık aydın bilmem ki yeryüzünün başka bir ülkesinde var mı? Yahu, bir dilin öğrenilmesinin, öğretilmesinin ilericilikle, gericilikle ilişkisi nedir? Emperyalistlerin dillerini çat-pat konuşanların bile çalımından yanına varılmadığını da düşündükçe doğrusu çileden çıkıyorum. Bir de böyle ilericilik cakası satmıyorlar mı? İngilizce mi, Fransızca mı, hepsine evet; Arapça'ya gelince hayır! Bu ne mantıktır? Tamam, anladık, onlar «uygar dünyayı» ve o dünyanın kapılarını bize açan dillerdir, kabul; fakat geçmişte yüzlerce yıl kültür yapımızı etkilemiş bir dile ve yazıya itiraz niye? O dil bize kendi dünyamızın kimi kapılarını açacaksa, buna niçin karşı çıkılır? Attilâ İlhan'ın «komprador aydın» deyip durması boşuna değil. Birader, biz cümleten hafız kesilelim demiyoruz ki! Binlerce belge, arşivleri, kütüphaneleri doldururken, bir nüfus kaydını bile okutacak adam bulmakta güçlük çekiliyorsa, geçmişin öyle elyordamıyla bilinmesi, ezbere birtakım

sözlerle yetinilmesi utanılacak şey değil midir? Bir Efdal Sevinçli'de bile yüzlerce eski yazı yayın var. Onlarla boğuşup duruyor. Bir de binlerce cildi, dosyayı düşü nün.. Oysa, Efdal gibi uzmanlara ne çok gereksinmemiz var.

Şimdi şu dediklerime bile burun kıvırıp «bu Hüseyin Yurttaş da kafa karıştırıyor» diyenlerin bulunacağını biliyorum. Ama, işte ekonomik ilişkiler, toplumsal gerçekler gazete ilânları gibi basit bir yolla taa evlerimize dek gelip yalanlıyor onları: «Arapça bilen eleman aranıyor...»

ölüm/kalım

Enver Gökçe, «Ölüm adın kalleş olsun» demiş...

Ölüm, adın kalleş olsun! Ölüm adın ölüm olsun! İnsanlar bu kadar kötüyken, sömürücüye, kıyıcıya, zulmediciye göz yumacak kadar tümden kör, sağır ve dilsiz kesilmişken; ölüm, seni lânetlemeye ad bulamıyorum!

İşte Filistin... İşte Filistin'in, haklı davasında zorla boğdurularak yenik düşürülmüş halkı! 1982 Beyrut'unda yaşanılan kan, kin ve ölüm dolu, insanlığın yüz karası olaylar... Ve masa başlarından «infiallerini» duyuran dünya kodamanları! Silâhların ve silâh tüccarlarının dünyaya ne ölçüde egemen olduklarını gösteren acısı sonsuz olaylar ve sözde barış sever bir dünya...

İnsanın, İsrail'in yaptığı kıyımlar karşısında neredeyse Hitler'e hak veresi geliyor. Hani, Hitler, bu heriflerin kendisinden daha kıyıcı olduklarını keşfetmiş sanki...

....

Böyle beter bir dünyada şairlerin, yazarların ve tüm sanatçıların çok büyük ödevleri var. Bu acıları evrensele boyutlarda yazıtlara, yapıtlara dönüştürmek; kör, sağır ve dilsiz insanlığın suratına çarpmak onların ödevi. Yazık ki, o bile birşeye yaramıyor çoğu zaman. İnsanın özünde kötülük yapmak, başkalarına zulmetmek, kıymak, hükmetmek, sömürmek gibi güdüler varsa; benim gibi garibanların bir şiire **«suçlusun ve kötüsün ey insan! / bağışlayamam seni, ben de insanım çünkü»** diye başlaması ve **«karanlıklardan geldik, gidiyoruz karanlıklara / ışık hızıyla»** diye sürdürmesi neye yarar ve kime, ne anlatır?

İnsan, kendi ormanının baltası...

Sanatın, insanlıkdışı insanlara birşey söyleyememesi, anlatamaması en eksik yanı...

BİZE GELEN KİTAPLAR

SUÇLANAN VE AKLANAN YAZILAR — Aziz Nesin, Dayanışma Yayınları, Ankara 1982 256 sayfa 350 lira.

İYİ AKŞAMLAR SAYIN SEYİRCİLER — Jülide Gülizar, Dayanışma Yayınları, Ankara 1982, 160 sayfa 200 lira.

ÇOCUK ÖMRÜMÜZ — Ali Cengizkan, Şiirler, Dayanışma Yayınları, Ankara 1982, 56 sayfa 75 lira.

DAYAK DAĞITIMI — Abdullah Aşçı, Öyküler, Dayanışma Yayınları, Ankara 1982, 80 sayfa 125 lira.

AŞKOLSUN — Veysel Çolak, Şiirler, Dayanışma Yayınları, Ankara 1982, 64 sayfa 75 lira.

SESİMİ ARIYORUM — Sennur Sezer, Şiirler, Yazko Yayınları, İstanbul 1982, 60 sayfa 60 lira.

RIFAT ILGAZ'LA SÖYLEŞİ

«Gazete tefrikası gibi oldu bu röportaj»

MUSTAFA TANER

Basmane kapısından içeriye girdiğimde, Fuar'ı ziyaret eden kaçıncı kişi olduğumu merak ettim. Fuar açıldığından beri elli kere girip çıktıysam, elli kişiyi mi temsil ediyordum? Radyoda ikide bir böyle haberler yayınlanınca saçmalıkları düşünmeden geçemiyor insan. Oysa benim Rıfat Ilgaz'a neler soracağımı düşünmem gerekiyordu.

Yol kıyısındaki palmiyeler ilerledikçe bitiyor, fakat, insanlar eksilmek nedir bilmiyordu. Yanımdan geçen birisi arkadaşına «Git de Nesrin Topkapı'yı gör, Sulukule'yi göbeğinde taşıyor» diyor. Biraz ilerde annesinin elinden çekiştiren çocuk «Atlıkarıncaya bineceğim» diye yırtınıyordu. Onlara bakmaktan benim de Rıfat Ilgaz'a soracaklarım aklımdan uçup gidiyordu.

Yakını uzaklaştıran kalabalığın arasından sıyrılarak, Açık Hava Tiyatrosu'na vardığımda, kulis girişine dizilmiş «Hababam Sınıfı» beni karşıladı. Damat Ferit, İnek Şaban, Güdük Necmi gözükmüyordu. Nasıl görünsünler? Kitabın içinden dışarıya çıkamıyorlardı ki! «Hababam Sınıfı»nın yanına diğer kitaplardan «Nerde O Eski Usturalar», «Pijamalılar», «Rüşvetin Alamancası», «Yıldız Karayel» dizilmişti. Birkaç kitap seçtikten sonra Rıfat Ilgaz'ın yanına geçtim.

Tokalaştık, tanıştık, kitapları imzalattırdık, iyi de, röportajı nerede yapacaktık? Burada mı? Hoplayıp zıplayan, şortlu, eşofmanlı bayan «Hababam Sınıfı» oyuncuları arasında, ha?

Rıfat Hocamız bir hafta burada olduğuna göre, daha sakin bir yerde, yarın; niye olmasın?

Bir gün sonra kayık sefasına çıkanların kürek çekişlerini rahatça görebildiğimiz bir yerde yeniden «merhaba»laştık. Deniz kıyısında olduğumuz sanılmasın! Fuarın içinde, havuzun ortasına kon muş bir adadayız..

Gündemde olan Hababam Sınıfı'nın müzikali olduğuna göre, 'çok kapılı oda'nın ilk kapısını buradan açmalıydık.

«Önemli olan özüdür konuşmanın. Bu bakımdan bütün o senaryolar çuvallıyor. Adam senaryo yazıyor, benim eserimle ilgisi yok. Adam Tulum Hayri'yi istediği gibi konuşturacağını sanıyor. Konuşturamaz o.. Ben nasıl istersem, eserlerimde Tulum Hayri'yi nasıl düşünmüşsem, öyle konuşur o. Senaristin keyfine göre konuşmaz. Eserin özünün dışına çıkmış olur o vakit ve mahkemelik olur. Ben de bıkmışım mahkemeden artık, «lanet olsun, oynatsın» diyorum «halk böyle de sever bunu». Nitekim seviyor, görüyoruz.

Yıl 1982.. Ekonomik sıkıntının elindeki enflasyonla boyumuzu ölçtüğü şu günlerde, evlerde buzdolabı, evlerde çamaşır makinası, evlerde renkli TV, evlerde video.. Peki, 1940'lı yıllarda ekonomik yapı, sokağın yüzü, evin içi nasıldı?

«40'lı yıllarda 81-83 lira aylıklıydık. İstanbul'a yeni gelmiş tek çocuklu ev.. Mangal kömürü diye bir sorun var. 42 yılında da büyük bir kış var ve biz İstanbul'a yeni gelmişiz. Raptiyelerle perdeleri tutturmuşuz. Oğlum Aydın'ın sütünü alıyoruz ama ısıtmak için kömür yok. Uğradığım kahvenin ocakçısından kömür istiyorum.»

Başka, başka? Örneğin, o zamanın dergileri, bu dergilerdeki yazarlar ve nasıl yazılar var?

«Önce kendi dergimizden söz edeyim. Dergimizin adı «Yürüyüş». Sorumlu müdürü benim. Yazarlarımız: Faruk Toprak, A. Kadir, Niyazi Akıncıoğlu, Suat Taşer, S. Taşhan, M. Arabul, Cahit Irgat, Ahmet Arif, Enver Gökçe, Mehmet Kemal... Yazılanlarsa, toplumcu - gerçekçi şiirler, yazılar.»

Devam edersek?

«40 Toplumcu - Gerçekçi kuşağı diye, 5-10 arkadaş saydılar. Bunlar kimler olabilir? Gerçekten Toplumcu - Gerçekçi anlayışı sürdürenler olur. Bu özelliği göz den kaçırtmak istediler çoğu zaman. Beh çet Necatigil, Orhan Veli de aynı yıllarda yazdılar. Niye bunlar gerçekçi olmuyorlar? Bizim dergimiz ayrıydı. Görüşümüz ayrıydı. Aramıza almıyorduk onları.. Bizim, İkinci Dünya Savaşı'nı, çekilen acıları dile getirmek gibi ortaklaşa yanımız vardı. Şiire toplumculuk, gerçekçilik karıştırıyoruz. Kendimize göre düşüncemiz vardı. Biz bilinçüstünü yazmak istedik. Örneğin ben, kendi yaşantımı yansıttım. Sabahattin Ali dedi ki: (Bunlar Rıfat Ilgaz'ın sorunu ama, aslında toplumun sorunu..) »

1927'deki şiirlerinizi de aynı kefeye koyamayız sanıyorum?..

«27'deki şiirlerim bireysel, romantik, batı etkisindeki şiirlerim. Daha çok hastahane durumu olduğu için o konuları içtenlikle yazıyorum. 40'a kadar böyle sürdü bu iş. İyileşince toplumun içine girdik, öğretmen olduk... 'Bundan önceki şiirlerimden sorumlu değilim, 40 yılından sonraki şiirlerimi kitaplara alacağım' dedim. M. Rıfat imzasıyla o şiirler çıkmıştır. Sonra da soyadı kanununa göre ken di soyadımı seçtim.»

İçinizde ilk kitabı çıkaranlar kimdi?

«Suat Taşer ile Faruk Toprak oldu.»

İlk kitabınız yanılmıyorsam Yarenlik'ti. Bu kitap nasıl bir tepki gördü?

« 'Yarenlik' isimli kitabım elli tanınmış gazeteci, sanatçı, fikir adamı tarafından olumlu eleştiri görmüştür. Ömer Bedrettin Uşaklı realizmi öven yazı yazmıştır. Refii Cevat Ulunay 'Bu, Orhan Veli'nin Nasır'ına benzemiyor' diyerek, olumlu eleştiri yazmıştır. Naili Boratav, B. Boran, Sabahattin Ali, Oktay Akbal, Şevket Rado, Siyavuşgil 'Yarenlik'i hep övmüştür.»

Siz de bu övgülerden güç alarak yeni bir kitap için kolları sıvadınız, öyle mi?

«Evet, biz de bu övgülerden güç ala rak 'Sınıf'ı yazdık. Bazıları da bu övgüden dolayı tuzak hazırlamışlar. Biz öğretmendik çünkü. 'Sınıf' kitabı çıkar çıkmaz, 25 gün içinde topladılar. Beni de tutukladılar.»

Ne vardı ki bu şiirlerde?

«Çıraklardan, çocuklardan söz ediyor 1944'lerde. Şimdi Refik Durbaş'ın yaz dıklarını biz o zaman yazdık. İşin ilginç yanı yasaklanan bu şiirler Ali Püsküllüoğlu'nun düzenlediği antolojilerde var. Ders kitaplarında okutuluyor. Kimse de 'Bunlar yasak şiirler' demiyor. Okuyun, bize verilen cezalar yerli mi yersiz mi, siz karar verin. Biz sanki günahız. Yooo, toplumcu şairleriz.»

O sıra güneş, ışığı bohçasına atıp dağın arkasına kaçarken, yerine gelen akşam, derlediği ışık demetlerini gözlerimize bırakıyordu. Dostlar da masamıza gelmeye, konuşmamıza katılmaya başlamıştı. 'Zaman tüneli'nde kaybolan Rıfat Ilgaz'ı 1946 yılında çıkardığı (Gün) dergisinin başında buldum. Ben sormadan anlatmaya başladı.

«M. Fuat ilk şiirlerini bana getirmiştir, 'Gün' dergisine. Necati Cumalı'nın şiirini yayınladım. Attilâ İlhan'ın ödül kazanmış şiirini orta sayfaya baştan aşağı koydum. Sabahattin Ali'den hikâye alıp koyan benim. Rauf Mutluay'dan da hikâye koymuştum. Hikâyesini de Sabahattin Batur getirdi. Rauf Mutluay akıllı adammış. Şiir, hikâye yazamayınca eleştiri yazmaya başladı. Fethi Naci de akıllanıp, bunu itiraf etse de, niye eleştiri yazdığını anlasak!»

Öyleyse, 40 yıllarının Toplumcu-Gerçekçi şairlerini «Acılı Kuşağım» diye, sahiplenen Mehmet Kemal'in bugünü hakkında ne düşünüyorsunuz?

«M. Kemal uydurma gazetecidir. Ken di anılarını anlatıyorsa anlatsın, ama, çeşni getirsin, biçimsel değişiklikler yapsın. Bakın, Salâh Birsel'e, bir yere kadar bir şey... Bitti! Uydurma şey yazılmaz! Alay ve şaka bile içtenlikle olur, gerçeğe dayanır...»

48'de «Yaşadık», sonra da «Devam» kitaplarını çıkartıyorsunuz, bunlar toplatılan kitaplarınız. Sırada Aziz Nesin'le çıkarttığınız «Markopaşa» dergisi var. Bu dergi kapanınca İlhan Selçuk'un çıkardığı «Dolmuş»a geliyor sıra, öyle değil mi?

«Evet.»

«Stepne» imzasıyla yazıyorsunuz. Hababam Sınıfı'nı da bu dergide dünyaya getiriyorsunuz.

«Evet. Hababam Sınıfı'nın imzası Stepne'dir. Kitap Stepne imzasıyla çıktı. İkinci baskı, üçüncü baskı derken 'Yahu bu kitabı ben yazmıştım' dediysem de, kimseyi inandıramadım.»

Masa kalabalıklaşmış, konuşma genişledikçe dağılmaya başlamıştı. Röportajın sağlığı için ertesi güne bırakılması gerekiyordu.

Ertesi gün buluştuğumuz kitapçıdan rahatça konuşabileceğimiz bir yer bulmak için Kemeraltı'nın dar sokaklarına daldık.

Orhan Kemal'i sordum. Paraya hep «Dünyalık» mı, diyordu? «Mangır» da diyormuş.

Ya, Sait Faik'in Cahit Irgat'la olsun, diğerleriyle olsun, aralarındaki kavgalar ciddi miydi? Sadece arkadaş takılmalarıymış...

Bir pastahanenin kıyısına ilişinceye kadar «Yokuş Yukarı» adlı kitabındaki anılar üstüne konuştuk. Oturur oturmaz yol yürümenin verdiği teri kurutmadan soracağım sorularla Rıfat Hoca'mı terletmeye devam etmeliydim.

Hasan İzzettin Dinamo'nun yerini de belirterek kırk yıllarının şiirini biraz

daha açabilir misiniz?

«Türk şiirinde bizim anladığımız anlamda şiir anlayışında, hem içerik olarak, hem biçimsel olarak tek devrim yapan kişi N. Hikmet'tir. Birinci yeni, ikinci yeni denilen klik çalışmaları kökten bir şiir anlayışını ifadelendirmez, kapsamaz. Çok yüzeyde şeylerdir. Bizi de üstelik 1940 kuşağının şiir anlayışını bu 'Yeniler'in dışında tutarlar ki, bu gerçeğin kasıtlı olarak yadsınmasıdır. Yani, 40 kuşağını kurnazca ekarte etme yöntemidir. Biz, bu iki 'yenilik' anlayışıyla ilgimiz yoktur, dediğimiz zaman, eski bir şiir anlayışını sürdürmek istiyoruz, diyoruz. Bizim anlayışımız, Dinamo'ların, Ercüment Behzat Lav'ların, İlhami Bekir Tez'lerin öncülüğünde, taze, diri, İkinci Dünya Savaşı'nın koşullarının gerektirdiği gerçekçi-toplumcu, ilerici bir anlayıştır. Bir konu yeniliği, yerel bir çevre ve ortamdan yola giriştir. Evrensele doğru bir açılıştır. Yeryüzünün sorunlarını kapsayan güncel bir geçim kavgasının, bir yaşam savaşının dile getirilmesidir. Konuşma dilinin dinamizminden yola çıkan söyleyiş biçimiyle gene halkın kendi sorunlarının ifadelenmesidir. Halka malolmuş her şeyden yararlanılır. Gerekirse folklordan, Halk Edebiyatı'ndan bile!.. Geleneksel koşma, türkü... Dede Korkut'un öykü değil, şiir anlayışından bile...

Dinamo'yu sormuştun değil mi? Dinamo, İlhami Bekir gibi bizim uygulamaya çalıştığımız bir şiir anlayışını bizden bir kaç yıl önce uygulamaya çalışmıştır. Biz, Nazım'dan olduğu gibi, bu abilerin şiirlerinden de yararlandık. Ama birçoklarının sandığı gibi bunları körü körüne yinelemedik, öykünmedik. Bir Niyazi Akıncıoğlu ne kadar A. Kadir'e benzemezse, bir Faruk Toprak da o denli Suphi Taşhan, Arif Damar, Muzaffer Arabul değildir.»

40 yıllarının şiiriyle günümüz şiiri arasında bir karşılaştırma yaparsak?

«40 yıllarının uzantısı bugünün toplumcu - gerçekçi şiirinde değil, tüm Türk şiirinde etkisini sürdürmektedir. Açıkça, Türk şiiri gerçekçi doğrultuda gelişmektedir.»

Bireysellik üstüne düşünceleriniz?

«Şimdi, bireyci şiir her dönemde toplumdan ilişkisini keserek örnekler vermiştir. Bizim akımımızın sürdüğü günlerde bile, Asaf Halet Çelebi kendi şiir anlayışını, bireysel ve ruhsal şiir anlayışını, bizim yayınladığımız dergilerde bile sürdürmüştür. Gereken hoşgörüyle karşılaşmıştır. Tüm bireyselliğine karşın Asaf Halet Çelebi dünya görüşüyle faşizme karşıdır. Irkçılığın karşısındadır. Bugünün bireycileri de bu anlayışın dışında mıdırlar? Diyelim ki Hilmi Yavuz, diyelim ki Ece Ayhan, benim karşımda mıdırlar? Şiir anlayışımız birbirine uymayabilir. Ben Orhan Veli'yle de arkadaşımdır, Ece Ayhan'la da arkadaşımdır. Onların şiirleri beni rahatsız etmiyor. Aslında Sait'in hikâyelerini de seviyordum. Kendi dergimde 'Yürüyüş' dergisinde yayınlanmasını istiyordum. Bugün de beğeniyle, aynı anlayışla okuyorum. Eğer onlar bizim karşımızda olduklarını söylüyorlarsa gerekçelerini sıralasınlar. Ozan, serçe kuşu gibi aynı notaları yineleyen, ses öykünmecisi değildir. İnsanca bir düşünceye karşı olan kişiler ancak kendilerini türlere ayırmak için nedenler bulup çıkarabilir.»

Günümüz genç toplumcu - gerçekçi ozanlarına değinelim mi?

«Söz, kişiler üzerine kayacak demektir. Gününe ve ayına göre şiirini çok beğendiğim bir kişinin, hiç beğenmedi-

KONMA

MEHMET MÜMTAZ TUZCU

Yerini yadırgamış uyku tutmaz bir konuk
Donuk, yorgun gözlerle bakıyor bir aynadan
Alnının mavisinde altedilmez bir bulut...

Umut, kirpiklerinin ucunda seğiriyor

Bir o mu var yığılan şu ağır batışları
Bir çocuk ıslığıyla devirmek istemeyen
Varlığını dere-diken sürükleyip götüren
Orda-burda resimler bırakmakla avunmuş
Engebeler gebesi bir yazgının peşinde..
Bir o mu var şaşıran kopardığı damarı?

Güneşlere indiği kıyıda yağmur görmüş
Uçuk izler çizerek günlerin dudağına
Duyuları bir uzay sonsuzluğuyla yanmış
Dayanmış kuşkusunun kucaksız dağlarına
Atomları görenle denizi kucaklayan
Kırılmış küreğiyle dalga döven kayıkçı...

Umut, köpüklerinin kalbinde seğiriyor!

ğim bir şiiriyle karşı karşıya gelebilirim. Şu günlerde falan şairi tutmak, falan şiirin karşısında olmak gibi bir görüşe bağlanamayız. Bugün için şairin hangi toplumsal, hangi siyasal etkiler altında yönünü, yöntemini bulduğunu saptamak zor olacağından, şiir değerlendirmeleri de çok yüzeyde kalacaktır. Yeni bir şiiriyle karşılaştığımız bir şair, yeteneklerinin tümünü o yapıtta göstermemiş olabilir, türlü nedenlerle. Biraz insaflı olmamız gerekir. Ancak şairlerimizin uzun yıllar için de yazdıkları şiirlerin ayıklanarak derlenmesi artık gereklidir. Acele yargılar haksızlıklara yol açar. Bu bakımdan günün şairleri üstünde teker teker duramayacağım.»

Teşekkür edip röportajı noktaladığımda **«Gazete tefrikası gibi röportaj oldu bu, böyle yaz Mustafa Taner!»** dedi. Üç günde biten röportaja başka ne ad yakıştırılır ki?

Romandan tiyatroya uyarlama açısından "SUÇ VE CEZA"

SERDAR ONGURLAR

XVIII ve XIX. yüzyıl Rus romancılığına genel topulmbilimsel bilgiler ışığında bakan incelemeciler, ortak bir kanıda birleşmişlerdir: Ulusal değerlerini kullanarak, evrensel boyutta bu denli başarılı olan yazarlar topluluğu (*), hiç bir ülkenin belli başlı dönemlerinde bile ortaya çıkmamıştır; bu topluluk, ele aldığı konularla, işlediği kişilerle ve vermiş olduğu mesajlarla Rus yazınını aşarak, dün ya yazınının çok önemli bir kesitini oluşturmuştur.. Kuşkusuz bunda ülkenin sos yo-ekonomik yapısı, endüstriyel gelişim ile oluşan toplumsal huzursuzluklar ve geriden kaynaklanan kültür birikimi önem li bir rol oynamıştır.. Ancak, böylesine büyük yazarların biraraya gelmesi şaşırtıcı, şaşırtıcı olduğu kadar da genel bir takım temellere dayanması açısından ilginçtir.

Nedir bu temeller? Böylesine önemli bir kesiti doğuranlar neyi kaynak olarak kullanmışlardır?

Rusya, bir batı ülkesi olmasına rağmen, batıdan uzak kaldığından, orada gelişim gösteren siyasi, sosyal ve kültürel olgulardan hep geç etkilenmiştir. Geç etkilenme, bazı incelemeciler tarafından olumsuz bir öge olarak kabul edilse de, gerçek olan, bu süreç içinde ulusal değerlerden yaratılan birikimdir. Birikimler sonuç aşamasında mutlaka yeni bir şeyler doğurur. Bu, Rusya'da XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde doğurgan olmaya başlamış ve etkisini günümüze kadar sürdürmüştür.

Bugün her birimiz bir Merzen'i, bir Puşkin'i, bir Gogol'ü, bir Destoyevski'yi, bir Turgenyev'i, bir Tolstoy'u, bir Çehov'u ve nihayet bir Gorki'yi tanırız. Say dığımız bu adlar bile doğurganlığın açık bir kanıtı olmaktadır.

Adını andığımız her yazar ayrı ayrı bir inceleme konusudur. Hatta daha da ileri giderek şunu söyleyebiliriz; bu yazarların tek yapıtı bile başlı başına bir inceleme konusudur. Biz bu düşüncenin ışığında, yapı taşlarının en büyüğünü oluşturan Destoyevski'nin ünlü «Suç ve Ceza» adlı yapıtına değişik bir açıdan, romandan tiyatroya uyarlama açısından bakmak istiyoruz. Ereğimiz, bu ünlü yapıtı hem incelemek, hem de roman - tiyatro ilişkisinin tam olmasa da güzel bir örneğini biraz olsun bu yapıtta belgelemektir.

Roman, en kısa deyimiyle, bir olayı belli kişiler yoluyla tüm ayrıntılarına varıncaya dek **anlatmaktır.** Tiyatro ise, bir olayı en kısa yoldan belli bir dramatik bütünlük içinde **canlandırmaktır.** Birinde uzun anlatımlarla sonuca ulaşılırken, diğerinde en çarpıcı ve görsel olarak bir uygulamaya gidilir. Bu, her iki türe de kendine özgü ögeler katmasına rağmen, roman ve tiyatro ortak bir noktada birle-

şirler: Her ikisi de bir olayı başlangıcından sonucuna kadar işlemek zorundadır. Buna zorunluluk diyoruz, çünkü bugüne kadar yazılan romanlarda, oynanan oyunlarda sonuç (final) dıştalanmamıştır. Eğer dıştalansaydı sanatsal, yazınsal ve estetik özellikler yitirilmiş olurdu.

Gelelim romandan tiyatroya uyarlamaya. Düşüncelerimizi maddeler halinde sıralamak gerekirse; 1- Biraz önce de belirttiğimiz gibi roman anlatımı, tiyatro ise canlandırmayı içerir; her olay anlatılabilir ama, canlandırılamaz. Canlandırma, gözle ilgili olduğu için, görsel imgelere dayanmayan romanlar oyunlaştırılamaz. 2- Her birimin uzun uzadıya anlatıldığı roman, oyunlaştırılacaksa dramatik olay'ı (**) ilgilendirmeyen yerlerin budanması gerekir. 3- Romanda tüm özellikleri ile anlatılan kişiler, oyunlaştırmada en kısa yoldan, en çarpıcı bir biçimde seyirciye tanıtılmalıdır. 4- Romanda uzun anlatım mekan çokluğunu getirir; tiyatroda ise mekan sayısı azaltılmalıdır. 5- Romanda karmaşık olan olaylar dizisi, oyunlaştırmada yalın hale getirilmelidir. 6- Romanda yazı dili, tiyatroda ise konuşma dili kullanılmalıdır. 7- Romanda yazınsal sözcüklerle yapılan süslemeler, oyunlaştırmada oyuncuyu hareketlendirmek için yapılmalıdır. 8- Romanın okunmak için yazıldığı, oyunun ise oynanmak için yazıldığı unutulmamalıdır.

Şimdi açıklamaya çalıştığımız bu özellikleri gözönünde bulundurarak Dostoyevski'nin «Suç ve Ceza» (1) adlı romanını aynı adla (2) oyunlaştıran Gaston Baty'in (***) uygulamasına bakalım.

Toplumuna üretken ve yararlı bir insan olarak hazırlanan, geleceğine oldukça güvenen yoksul öğrenci Raskolnikov'un öyküsünü anlatır Dostoyevski «Suç ve Ceza»da. Gözüpek öğrencimiz, ereğine ulaşabilmek için gerektiğinde cinayet bile işlenebileceğine kendini inandırmıştır. Nitekim sürekli borç para aldığı yaşlı bir tefeci kadını öldürür. Cinayetten sonra hiç kimse ondan kuşkulanmaz. Yalnız kendisi vicdan azabı içindedir. Suçunu, kendisine yakınlık gösteren sokak kızı Sonya'ya açıklar ve polise teslim olur. Sonya, Raskolnikov ile Sibirya'ya ceza çekmeye gider ve karşılıklı bir kardeşlik acımaları ile başlayan aşkları, onları yeni bir yaşama kavuşturur.

Dostoyevski'nin altı bölüm ve bir epilogdan oluşan ve yaklaşık bin sahifeyi kapsayan romanını Baty, üç perde ve yirmi tablo halinde oyunlaştırmış. Ruhsal ve iç gelişmelerin oldukça yoğun anlatımlarla sergilendiği «Suç ve Ceza» gibi gerçekçi romanları oyunlaştırmada en büyük zorluk, kuşkusuz yapıtın uzunluğu oluyor. Bu yüzden bin sahifelik bir romanı yüz on sekiz sahifeye sığdıran Baty, uyarlamasının dramatik yapısını oluştururken, romandan bazı yerleri çıkarmış, bazı yerlere de yeni, ama aksiyonu hızlandıran eklemeler yapmıştır.

Tiyatroda önemli olanın olayın canlandırılması ve özün fazla ayrıntıya kaçmadan verilmesinin temel kural olduğunu belirtmiştik. Bunu oyunlaştırmada başarılı bir biçimde görüyoruz. Örneğin Baty, Alyona'nın kızkardeşinin de Raskolnikov tarafından öldürülüşünü, cinayet öncesi ve sonrası ruhsal ortamını, Marmeledov ve ailesinin durumunu, Lugin'in Sonya'yı hırsızlıkla suçlamasını, Raskolnikov'un yargılanıp sekiz yıl kürek cezasına çarptırılmasını, kızkardeşinin evlenmesini ve annesinin ölümünü oyunda gözönüne almamıştır. Hatta Raskolnikov'un suçunu Sonya'ya açıklamasını bile oyunun finali olarak değerlendir-

miştir. Bu da bize Baty'in ayrıntıları budadığını gösterir.

Romanın her bölümü bir organik bütünlük halinde verilmesine rağmen, oyun da bazen sürekli, bazen de sadece kendi içinde bütünlüğünü koruyan epizotlar vardır. Bununla birlikte, bazı bölümler romanda ayrı ayrı zaman ve mekanda geçtiği halde, oyunda tek mekanda olay örgüsü verilmiş. Tartışmalar, ölümler, cezalar, uzun konuşmalar ve kazalar romanda ayrı ayrı anlatılırken, oyunda birbirini izleyen olaylar gibi işlenmiştir.

Sözünü ettiğimiz bu özellikler roman - tiyatro uyarlaması için verdiğimiz maddelere uymaktadır. Yalnız, gözardı edilen önemli bir konu var : Diğer romanlarında olduğu gibi «Suç ve Ceza»da da Dostoyevski, yarattığı karakterlerin düşünsel boyutları tiyatro yapıtında olayın gelişimine paralel -ancak destekleyici- olarak verildiği ve düzeyli romanlardan uyarlama yapılırken sadeleşmeye gitmekte yarar olduğu bilinir. Gerçi Baty, olayı sadeleştirmiştir ama, düşünce yoğunlaşmasını biraz abartılı kullanarak iç aksiyonu ortadan kaldırmıştır. Bu, Dostoyevski'nin yaratısına, olayların nedenlerine inişine, genel düşüncesine ve sanatına ters düşmektedir. Örneğin, seyirci Raskolnikov'un ruhsal yapısını bilmeden kendini cinayetin içinde bulur ve nedenini anlamaz. Bu oyunlaştırmada dış aksiyona önem verildiğini gösterir.

Raskolnikov dışında romanda altmışın üstünde karakter ve tiplemeler var. Oyunda ele alınan kişi sayısı ise otuz üç. Karakter ve tiplemelerin büyük bir çoğunluğunun budanmasına rağmen, gerekli olan yeni oyun kişileri de kullanılmış. Bu, dramatik yapıyı kurma açısından doğru. Ancak, Sonya, Razumukin, Dunya, Porfir ve Marmeladov gibi yan karakterlerin özellikleri boyutlarıyla ortaya çıkmamış. Hele hele baş oyun kişisi Raskolnikov'un yönelişlerini getiren karakter yapısının iyi değerlendirilmemesi de ayrıca önemli bir noktadır. Önemli bir nokta diyoruz, çünkü Dostoyevski, «Suç ve Ceza»da ilke için cinayet işleyen öğrenci Ralkolnikov'un öyküsünü anlatmıştır. Ama bunu yaparken kendi dünya görüşüne (****) uygun, o dönemde yaşamış diğer Rus yazıncılarından farklı olarak, öteki yapıtlarında olduğu gibi «Suç ve Ceza»da da birçok toplumsal huzursuzluklara, bunalımlara, çıkarcı insan ilişkilerine değinmiştir; fakat bunlara bir çözüm yolu göstermemiştir. O nedenle özü kavrayabilmek açısından, Raskolnikov'un yanısıra adını verdiğimiz yan kişilerin karakterleri de uygulamada ortaya çıkmalıydı diye düşünüyoruz. Nitekim bunu E. Hallet Carr şöyle belirliyor: «Raskolnikov Rus Faust'udur. Goethe'nin epik dramı Dostoyevski'nin romanlarından da ha geniş bir alanı kaplar, daha seyrek bir dokusu vardır; çünkü otuz yılı aşan bir sürede gelişmiş ve ilk konusunun sınırlarını çok aşmıştır. Fakat ikisinin de kahramanı, zeki ve hırslı bir genç öğrencidir; zekası onda hemcinslerine karşı, yarı acıma, yarı nefret duygusu uyandırır ve hırsı onu, kabul edilen ahlâk sınırlarının ötesinde, güç ve güç yoluyla mutluluk aramaya yöneltir» (3).

Aynı konuyu irdeleyen Troyat, Raskolnikov'u değerlendirirken onun sorununu «yeraltı adamında olduğu gibi, eksiksiz özgürlüğün sorunudur» diye ele alır ve şöyle sürdürür: «Derin bilincin gözünde, insan öldürme eylemi temize çıkmaz artık; ve, öldürenin kişiliği, öldürülenin cesedi gibi erir ve kaybolur. Hiçbir yüksek erek, hiçbir ülkü, hiçbir din suçu yetkili kılmayacaktır. Başkasına el kaldıran kişi, Tanrıya ve kendisine el kal-

dırmış demektir. Raskolnikov yaşlı kadının kafasına baltayı indirdiği vakit, öldürdüğü, bu aç gözlü dişi parçası değil, kendisidir, ya da daha çok içindeki tanrısal ışıktır» (4).

Bu görüşler bize Raskolnikov karakterini açık bir şekilde sergilemektedir. Kısacası Raskolnikov karakteri, ruhsal yapısı ve bu yapının dramı ile birbiri içine girmiş toplumsal olguların, korkunç sefalet tablosunun fonu üzerinde canlandırılmalıdır. Bu, romanda çok güzel vurgulanırken, uygulamada tam anlamıyla ortaya çıkartılamamıştır.

Fakat tüm bunlara karşın, olup bitenin vuruculuğu, romandaki yirmi - otuz mekana karşılık on bir mekanın kullanımı, ruhsal gelişimin az da olsa verilmesi, tiyatronun teknik olanaklarının çokça kullanılması, estetik kaygılar güdülmemesi vb. etmenler «Suç ve Ceza» oyununu başarılı bir sahne yapıtı haline getirmiştir.

Ancak yine belirtelim; XVIII. ve XIX. yüzyıl Rus romanlarını oyunlaştıranların büyük bir çoğunluğu dış aksiyon üzerinde durmuşlardır. Oysa bu yazarları, evrensel ve ölümsüz yapan, yalnızca konuların tam olarak işlenmesi değil, karakterlerin olay içinde boyutlarıyla, ayrıntılarıyla, ruhsal yönleriyle işlenmiş olmasından da ileri gelmektedir. Gerçi, sözünü ettiğimiz iç aksiyon kavramı Çehov'da kendini bulmuştur ama, ondan önceki yazarların Çehov'da yarattığı büyük birikimi de unutmamak gerekir.

(*) Bu yazarlar doğum sırasına göre: Griboyedev (1795 - 1829), Puşkin (1799-1837), Gogol (1809 - 1852), Bielinski (1811 - 1848), Herzen (1812 - 1870), Conçarov (1812-1891), Lernenten (1814-1841), Turgenyev (1818 - 1883), Dostoyevski (1821 - 1881), Ostrovski (1823 -1886), Şcedrin (1826 - 1889), Çernişevski (1828 - 1889), Tolstoy (1828 - 1910), Çehov (1860 - 1904), Gorki (1868 - 2936).

(**) Dramatik Olay : İnsanların birbirlerine, kendilerine ya da bir duruma karşı olan tutumlarında değişiklikleri getiren ya da bu değişikliklere karşı çıkan bir aksiyonun başlangıcıdır; yani aksiyonu atşeleyen olaydır.

(***) Gaston Baty (1885-1952) : Fransız tiyatro yönetmeni. Almanya'da tiyatro öğrenimi görmüş, aynı zamanda iyi bir dekor sanatçısı. Özellikle öncü yazarların oyunlarını sahneye koyan Baty, 1921 yılında «La Climiere» adını taşıyan kendi topluluğunu kurdu. 1930 yılında «Montparnasse Tiyatrosu»nu alan yönetmen, 1936 yılından itibaren de «Comedie Française»de çalıştı. Alman dışavurumcu akımın etkisi altında olduğu söylenir.

(****) Dostoyevski, halk adına bütün sınıfların yaratıcılık içinde birleşmelerini isteyen, siyasal görüşlerinde panistlavistler gibi, Rusya'nın batıdan farklı bir gelişim yolu izlemesinin gerektiğine inanan, bütün umudunu Çar'a bağlamış bir monarşisttir.

(1) Dostoyevski, Suç ve Ceza, Çev: M. Ali Ediz,-İst., Altın Klasikler, 2. C, 1973.
(2) Dostoyevski, Suç ve Ceza, Oyunlaştıran : Gaston Baty, Çev: Bertan Onaran, İst., Yankı yay., 1967.
(3) E. Hallet Carr, «Suç ve Ceza», Çev: A. Gerçeker, Yeni Dergi, Aralık 1974, S. 123, s. 15.
(4) Henri Troyat, Dostoyevski, Çev: L. Günsel, İst., Cem yay., 1973, s. 273-6.

ESKİYEN ÖLMELİ

SEFA EMET

Her dönem horlana horlana horultusuz bir dönem uğruna kâğıt çiziktirmeyi baş uğraş edinmiş biz yazar takımı böyleyiz işte; genç de olsak yaşlı da, katılsanız da yadırgasanız da, aldık mı elimize kalemi rahat bırakmayız ölümü. N'aparsınız, ölüme yatırılmalı ki kış kıyamet, toprak baharlansın.

***

Ankara nedir bilir misiniz? Ankara bir fotoğraftır. Bağrı yanık, benzi uçuk, güneşsiz, yağmursuz ama yağmura yakın, soluk gri bir sokağın fotoğrafıdır. Kenarları kaldırımlı, çakıl taşlı bir uzun sokaktır. Sokak, sonuna değin, nicedir yukarıda buluşmuş öpüşmekte olan ağaçlarla iki yanı örtük, sevince bulanık bir hüzün evrenidir. Bir acı yel esmiş ki bir gece, tüm sokağı mahzun, mazlum yapraklar kaplamış. Bir genç adam bir eriyor sokağın ufkunda, bir yaklaşıp büyüyor lime lime dökülerek. Tüm sokağın tek canlısıdır o adam. İçi kırık, yüreğinin bir yanı öfkeli, düşüncelerinin en önünde ölüm yüklü bulutlar... Genç adam tek bu sokakta yitiriyor yabancılığını, haşırdattıkça yaprakları utangaç bir kıpırtı tekmeliyor içini...

Garibinize gelince... Bakmayın siz altı ayda çöken omuzlarıma, küçülen yapıma, sokaktaki sıradanlığıma. Övünmek gibi olmasın ama, anladığınız gibi, az duyarlı değilimdir hani. Ne denli karşısındaysam nar çiçeklerine sevdalı bir yüreği örten döküntü giysilerin, o denli karşısındayım döküntü bir hayatın akasya çiçekleri ve nilüferlerle bezetilmesine. Ansızın çıkıveren bir kasırga toprağa yeni düşmüş ayçiçeği filizlerini bozguna mı uğratmış, istemem gökyüzünde dans etsin güneş, kız gibi bir deniz uzanıversin gözalabildiğine, keman nağmeleri eşliğinde yanık tenli genç kızların koynunda şafağın seyrine dalsın yıldızlar...

Üşümüyor değilim ama yaşasın öze uygun biçim! Sağolasın doğa yasaları, iyi ki alaşağı ediverdin gökyüzünden utanç yüklü dargın güneşi. Hoşgeldin içli türkülerinle rüzgâr kardeş, acıların kılıfını sele salan yağmur kardeş hoşgeldin.

***

Sabahın alacasında kalktım. Karımın ellerine baktım, sigarayı çeyiziymişcesine işleyen ellerine: Sararmış, iri. Kendi canı bir sıkımlık. İyi ki bir sıkımlık, ya nasıl giyebilirdim balıkçı kazağını! Hâlâ seyrederken dinlendiğim taze çağla gözlerini kimi zaman acımayla doldurup gözlerime dikmesi yok mu, ifrit oluyorum. Sanki kendi pek matah da!

Çıktım. Daldım fotoğrafa. Günün çalışanlar için başlamasına daha iki saat vardı. Başladım fotoğrafı arşınlamaya. Kimbilir belki bir şiir yakalarım, ya da bir ekim öyküsü. Karımın gözlerinde yatan şiir değil miydi sanki, bir zamanlar tutmak için gecelerimi paramparça ettiğim elleri öykü işlemiyor muydu günde

sekiz saat? Ah karıcığım... ah anambabam... cerenim... Biz hiç istemez miydik temmuz güneşlerinde yanmayı, dalgasız denizlerle kucaklaşmayı... Hiç istemez miydik kınalı göğüslüm, rahminde bailanmış bir bebeciğin sevinç çığlıklarında, garantı çimen gözlerinde ölümsüzlüğe yatmayı.. Oysa işte en yalın göstergesidir içimizdeki yalnızlık, dalları gözlerimizin önünde kırılan sevda çınarının... Nere gitti dostluklar, arkadaşlıklar? Hele çayla demlenen koca umut? İçim öylesine kırık ki... Pek yalın: Ben bir insanım. Karım da bir insan. Ve daha nice insan evladı insan var memlekette insandan sayılmayan. Yüreğimin bir yanı öylesine öfkeli ki... Şimdi biz cismi insan, özü köle mandalar gibiyiz demek! Yaban ellerinin komutu altındayız. Yaban elleri de kimler ola? Bir avuç kokuşmuş tanrı! Ey kokuşmuş tanrılarımız, sizin için öyle şeyler düşünüyorum ki... Yapraklar... Yüreğim gibi, karım gibi, üretmekten ürktüğümüz bebemiz gibi mahzun, mazlum yapraklar... Ah bu yaprakların hışırtısı ne garip, ne utangaç bir kıpırtıya yol açıyor içimde bir bilseniz. Damarlarında öylesine bir umut gizli ki onların...

Gün çalışanlar için başlamıştı. Kıtlık kıran değme gitsin bir hayat çalışıyordu. Fotoğrafın görünmeyen gerisinde yer alan bulvarlara daldım. Kudurmuş kokuşmuşların öldüren çanları duyuluyordu yakından uzaktan. İki yıl olmuştu üniversiteyi bitireli. Altı ay olmuştu sabık memur ünvanını yükleneli. Ve bu yükle her sabah çürütüp duruyordum bulvarları. Nice üç katlı, beş katlı, on katlı binalar ezberlemiştim. Korkak umut yüklü bir yürekle çıkıyordum merdivenleri, «gözün çıksın pis boğaz!» diye iniyordum gerisin geri. Pis boğazım altta kalmıyordu:

«Ne çatıyorsun bana be! Tutaydın kırılası çeneni n'olurdu? N'olurdu görmeyen göz, işitmeyen kulak, ve dahi düşünmeyen beyin olsaydın? Eğilir miydi ağzın azcık aşındırsaydın?»

«Has'tir ordan!»

Beni de binbir türlü fekslerin döşeli olduğu kaloriferli bürolardan has'tir ediyorlardı incelikle.

Kim demişse sora sora Bağdat bulunur diye, haltların en kocamanını etmiş. Ne Bağdat'ı, iş bile bulunmuyordu be! Bıraksalar altı ayda iki kez dünyanın çevresini dolanırdım. Oysa işsizlik nuh diyor da peygamber demiyordu.

Yazmak? Acı acı gülünür ancak, sinirli sinirli gülünür. Yazmak üç beş kuruş etse elin köftehorlarına hiç iş için boyun büker miydim ki?.. Yazmak kurşun, yazmak pranga, yazmak mezar eder de, salt para etmez! Bunu dünkü çocuk da biliyor. Oysa geveze, pisboğaz dayanır mı parasız? Pisten örtülür mü? Aç karnına kim sevişir eşiyle? Kiraymış, elektrikmiş, suymuş... Kim gelir üstesinden? Yazmak değil.

Ama ne yalan söyleyeyim, yine de yararı dokunuyordu yazmanın. Arada bir yazı gönderdiğim bir derginin yöneticisi olan Mehmet abiyle tanışmıştım. Sürgünlere, zulümlere kalemine yüreğinden damlayan ironiyle direnen bir yazar. İyi dergi yönetir, iyi öykü yazar, iyi bir romanı var. Bir de iyi rakıcı... Yeni ünvanımı yüklendiğimden beri haftada bir iki akşam konuk olmaktaydım evine. İyi rakıcı ya Mehmet abi, ne zaman gitsem hazırdır. Benim de canıma minnet. (Karımın da elbet. O akşamki yemeğim bir sonraki akşama kalır ya...) Nasıl olmasın ki. Yenge, rakımızın yanına etli sebzeli yemekler hazırlıyor mu, hazırlıyor. Evin tek oğlu Fuat etli sebzeli rakı keyfimizi piyanosuyla bütünlüyor mu, bütünlüyor. Bulvarları çürütme nedenimi saymazsak, daha ne isteyebilirdim Tanrıdan?

Önceki günlerde olduğu gibi yine süklüm püklüm dönmüştüm eve. Birikimden midir nedir, bu kez hezimetim, ulusal futbol takımımızın tekmil hezimetinden daha beter ediyordu içimi. Karım henüz gelmemişti. Karanlık pekişmeden gelemez ki garip. Halimi düşündüm. «Hezimetime ölüm!» diye bağırdım. İnsanlık hallerimizi düşündüm. «Hezimetimize ölüm!» diye bağırdım. Hoşuma gitti. «İşsizliğe ölüm!» diye bağırdım. Durduramıyordum kendimi: Sevilmeyen işlere ölüm! Suskunluğa, korkuya ölüm! Sevişmesizliğe, bebesizliğe ölüm! Öldürenlere ölüm! Kokuşmuş tanrılara ölüm! Ölüm!.. Ölüm!. Ölüm!..

Deliriyor muydum yoksa? Belki de usum yerine geliyor. Pencereye yanaştım: Dışarıda mahallenin çocukları birikmiş, durmuş öylecene bizim fakiraneye bakıyorlardı. Bir ağlamak geldi ki içimden. «Ağlamak ayıp değil» gerçi ama olsun, yakışmaz. Hem sonra neye yarar ki? Kör de olsa gerçek gerçektir. Dilenmeyle gerçekleşen ölümler de salt masallarda raslanır. Ben masal kahramanı değilim ki... Çekildim bir köşeye, başladım kukumav kuşu gibi düşünmeye. Zaten sonsuz özgürlük hakkını, salt kukumav kuşu gibi düşünmeye tanımışlar. Bundan amaç, kukumav kuşları isyan etmesin.. Düşün düşün boktur işin derler ya, bakın bu sözü diyeni görsem onun kırışık alnını binlerce kez öperim. Yalanım varsa çarpılayım ki, iş, bokun bokuydu!

İnsan denen yaratık nedense böylesi bok anlarda Neyzen Tevfik misali içki arsızı oluyor. Oluyor ki hem nasıl! Bir not bıraktım karıma, fırladım evden, bir solukta Mehmet abilere vardım. Hani Mehmet abi yere tükürmeğe yeltenseydi de «kurumadan gel!» diyesi olsaydı, o da ha tükrüğünü dışarı salmadan yanında hazır ve nâzır olurdum alimallah!

Selâmladım tüm ev halkını, Mehmet abinin İstanbul'dan yeni geldiğini söylediği seksenlik anasının elini öptüm. Benek benek ölüm sarıları taşıyordu hanım nine etsiz ellerinde. Mehmet abi masaya çekti beni. Televizyondaki bilinen ülke yapımı çizgi filim, sadece Fuat'ı değil, anasıyla ninesini de mıhlamıştı aracın karşısına.

Mehmet abi «aç mısın?» diye sorunca, bu kez akşam yemeğine yetişemediğimi, midemin gurultusunu yumruğumla bastırmak zorunda kaldığımı acı acı anladım. «Yok... sağol... pek aç sayılmam!» diye geveleyip, yarımağız dile getirmeye çalıştım açlığımı. Ama adamın adı Mehmet, çoktan etmiştir rakıya avdet. Yok dediysen yok anlar, aç sayılmam dediysen tok anlar. Sürer adamın önüne suyla rakıyı, başlatır söyleşiyi. Söyleşi dediğin de hep aynı ülser sancıları. Bilinen...

Ne ki, binbir sorun yüklü, her deliğe çözüm arayışı ile yaklaşan söyleşimiz, kıvamını almaya başladığında sarsaklanıyor. Bir kez, iki kez olsa neyse.. O hanım nine var ya, hani Mehmet abinin anası, o sarsaklıyor. «Sinema...» diyorum, alıyor lâfı ağzımdan başlıyor eski sinemaları anlatmaya. «Osmanlı dönemi...» diye derin bir tarihsel konuya dalacakken Mehmet abi, anası analığını gösterip başlıyor hu çekercesine bir ses ve edayla Osmanlı familyasının portresini çizmeye. Felsefe ve tarih öğretmeniymiş. Vefa Lisesinden emekli olmuş çeyrek asır önce. İnsanlık anlayışı öyle emrediyormuş ki, artık hemen her şeyi bilen canlı bir felsefe ve tarih anıtı olarak, bildiklerini, konuşma olanağı bulduğu her insan kişiye öğretmekle yükümlü sayıyormuş kendini. Anlıyorum, «Sağcıdır,» diyor Mehmet abi. Olsun. Öğreticilik etmesine hiç engel değil. Sonra sabırlı bir insanımdır. Altı ayda sabır taşına dön-

müş biriyim. Dinlerim. Ama Mehmet abi benim gibi mi? Hem çok da yanlış bir tutum içinde anasına karşı. Niye derseniz, insan sabırsız olabilir ama, Mehmet abi hepten sabırsız; hem de anasına karşı. Baktı konuşamıyor, anasının her yanımıza çöküşünde alıyor rakı kadehiyle sigarasını, çekip uzaklaşıyor. Yakışır mı? Bu garipse hanım ninenin gözünde bıyıkları yeni çiçeklenmiş bir çocukcağız ya, anlatıyor gözlerini gözlerime dikerek :

«Mümtaz (bilmem kim) efendinin şimdi aklima getiremediğim bir eserini okumuştum evladım. Sen bilmezsin. O eserinde Mümtaz efendi, sağlıklı değişimlerle sağlıksız değişimler arasındaki ayrımı işaretler. Bu adı gibi mümtaz kişi, eski yazıyla yazdığı eserinde... Eski yazıyı bilir misin evladım?»

«Hayır hanım nine. Bilmem.»

«Aman evladım aman. Mutlaka öğrenmelisin. Eğer kültürlü bir yazar olmak istiyorsan eski yazıyı bilmek zorundasın.. Bu eserinde Mümtaz efendi, Hindistan'ın doğusunda bulunan bir bölgeyi anlatır. Bu bölge halkı, etnik yapısını, hiçbir dış etkiye uğramaksızın nice yıllar sürdürmüş. Kendi toplumsal yaptırımları yön veriyormuş insan ilişkilerine. Öylesine iyi, öylesine güçlüymüş ki bu yaptırımlar, ora halkı cinayet, soygun, isyan, anarşi falan bilmezmiş. Yüz, yüzelli yıl önce İngilizler bu bölgeye ulaşmışlar. İngilizleri çok takdir ederim. Orta çağdan beri güçlü bir uygarlığa, sağlam bir geleneğe sahipler. Güçlü tarih bilgime dayanarak söyleyebilirim ki, onlar, kemale erik, kişilikli bir millettirler ve de ulaştıkları her yöreye ileri bir uygarlık götürmeye çabalamışlardır. Pek çok millet, varlığını İngilizlere borçludur. Onlar bu bölgeye de aynı tutumla yaklaşmışlar. Bölge halkının geri, ilkel hukuku yerine, o dönemin modern hukuk anlayışını yerleştirmek istemişler. Ancak halk İngilizlerin nasıl bir millet olduğunu bilmediğinden zorluk çıkarmış. Çıkarmış ya İngilizler yine de üstün gelmişler. Tez elde edilen bir başarıymış bu Mümtaz efendinin benim de katıldığım görüşüne göre. Nitekim bu yeni hukukla birlikte bölge halkı cinayeti, soygunu tanımış, isyanlarla, anarşik eylemlerle sarsılmış... Bundan çıkarılacak ders nedir evladım? Birincisi tez gelen, ikincisi zorla elde edilen başarı kimseye hayretmez. Katılıyor musun?»

«Katılıyorum hanım nine...»

«Bugün Fransa'daki olsun, Yunanistan'daki olsun, hükümetler, görüş olarak da, siyaset olarak da çok zararlıdır! Onlara kökten karşıyım. Yazık olmuştur derin kültür geçmişine ve zengin geleneklere sahip olan bu iki ülkeye. Ama yine de saygı duyuyorum bu iki ülkenin hükümetine. Neden? Çünkü kendi halkları seçti onları. Haksız mıyım evladım?»

«Tamamen haklısınız efendim.» diyorum. Bu minval üzere anlattığı her şeyi kendimi hiç zorlamaksızın dinliyor ve hep hak veriyorum ona... Fuat uyumuş. Yenge mutfakta. Mehmet abi televizyon izliyor. Koca rakı da dibine erişti erişecek. Oniki parmak barsağımdan ufka doğru açılan eğri büğrü bir çizginin boğazımı zorladığını duyumsuyorum. Anlıyorum ki rakı kalabalıksız midemi yakmakta. Ama hanım nineyi dinlemek güzel. Hanım nineyi dinlerken rakı içmek, rakı içerken sigara tüttürmek pek güzel. İçimden, «eğri büğrü çizgiye ölüm!» diyorum. «Midemin isyanına da ölüm!»

«Fransız İhtilâline kökten karşıyım evladım. Eğer azıcık araştırdıysan, eminim sen de karşısındır. Çünkü ihtilâlin önderleri iktidara geçtiklerinde ne kadar

Ansiklopedist varsa giyotine göndermişlerdir. Tek başına bu kanıt, ihtilâle karşı olmaya yetmez mi?»

«Yeter hanım nine, vallahi yeter,» diyorum. «Lanet olsun Ansiklopedistleri giyotine gönderenlere!»

Hanım nine kalktı. Mehmet abi geldi. N'aparsın dercesine boynunu büktü. «Üzülme,» dedim, «ben sabır taşıyım.» Ama o eğri büğrü çizgi yok mu, galiba o sabır değneği bile değil. Bu çizgi sabır taşını esir almadan izin istemeli, diye düşündüm. Ama bu kez de Mehmet abiye ayıp olacaktı. Öte yandan lamı cimi yok, sarhoştum. Yoksa midemde kasırga eser miydi? İşsizliğe, bizim adımıza bize çekilen söylevlere takılır mıydı kafam? Küfürler fır dolanır mıydı beynimde? Evet, evet, sarhoştum. Mehmet abi yine kalktı masadan; nedeni sorulur mu?

«Çalışmayan, ilmin sırrına vakıf olmayan kişi, boşa yaşamış kişidir evladım. Bak ben dışarıdan bitirdim üniversiteyi. Uzun yıllar felsefe öğretmenliği yaptım. Tarih öğretmenliği de yaptım severek. Sonra sosyoloji çalıştım. Sana bir şey söyleyeyim mi evladım, tarih öğrenilmeden sosyoloji öğrenilmez. İyi bir delikanlısın. Seni sevdim. Onun için kulağına küpe olsun diye sana bir hikâye anlatacağım. Gerçektir. Rahmetli babam...»

İçimden bir kez daha lânet okudum eğri büğrü çizgiye. Hanım nineden ayrılmak zor, zor ama izin istemeli... Evet izin istemeli, çünkü sabır taşı çatladı çatlayacak!

Ayağa fırladım. Fırlar fırlamaz anladım ki lavaboya koşmam gerek.

Hanım nineyi duydum :

«Aaa, elimi öpmeden mi gidiyorsun evladım?»

Avcum ağzıma dayalı, koşarayak yanıtladım :

«Çatladı hanım nine, çatladı sabır taşı...»

***

Karımın yanına uzandım. Merhamet katışık gözleri sevgiyle bakıyordu. Gözlerinden öptüm. Ah nasıl severmişim karımı, nasıl özlemişim... Elimle elini kenetledim. Duyumsuyordum ki ürküntü taşı da çatlamaktadır. Cinlerim diyordu ki, seni, sizi bunaltan herşeye, herkese inat bir bebeciğiniz olmalı. Cinlerime yenildim. Dünden razıymış meğer bir tanecik karım da. Kahpecik!

Yıllarca yükünü bize taşıtacak bebeğin temelini attıktan sonra bekledim. Garip, ne pişmanlık sarıyordu yüreğimi, ne de mutsuzluk. Yaprak hışırtılarıyla çalkanıyordu içim. Karım dünya güzeliydi gözümde ve hep öyle kalacaktı artık. Ona :

«Eski değerleri, eski ilişkileri silkip atmak zordur.» dedim. «Çünkü onlara alışılmıştır. Oysa eskiyen çürümüştür. Kokar. Sabır taşını bile çatlatır. Eskiyen ölmeli. Yerinde, zamanında geldiğinde iyidir ölüm...»

Karım, sıcacık eli elimde, uyumuş. Uyusun sevgili karım, mutlu ya. Bebesizliğe öldürücü bir darbe vurduk ya, yeter. Yarın daha güçlü dolaşırım fotoğrafı, bulvarları...

BEN UMUDUN KENDİSİYİM

SALİM ÇELİMLİ

ülkemin
tozlu dumanlı yollarından
usul
        aksak
kağnılar giderken bir zaman
yine böyle
onur çığıydım
bendim
çarığını kemire kemire
tek martin tüfek ile
özgürlüğü çağıran

şimdi de
petekte arı
arının balı
yaşamın ciğeri canı benim
toprağa ter ile düşen rahmet
makinede
çarkı çeviren güç kuvvet benim

vah ki
beklemişim destanlar boyu
gelesin diye
hallerim nicedir
göresin diye
çıkıp gelmemişsin alın terimden
hep ağıtların durmuş yüreğime
kara sevdan
ve zulmün kol gezdiği
acılı dünyan kalmış
yiğit türkülerimde
bre sevdiğim
vatansa
ölmekse
yanmaksa bir deli kurşuna
can değil miydi
sakaryalarda verdiğim

söyleyin
söyleyin bana
kimim
kimin nesiyim
sevincim yavansa
umudum değil
bilinsin ki
ben umudun kendisiyim.

TUNDRA

AYDIN YALKUT

yere düşmüş ilk yaprağın hışırtısını duydum
bir akşam üstü ben var idim maçka'da
sarı bir travmay sızdı ağaçlar arasından
sahanlığın askısından koptu o küskün çocuk
yıllardan söz ettik yılların yanısıra

inari'nin aylar süren gecelerinden
ve kadınsız ve tedirgin yalnızlıklar içinde
teşvikiye camisinde azra erhat insandan
gurbette bir nâzım'ın şiirlerinden
bir yanımız ama geberdi kederinden

gülüşümüz bulutların ağışları gibiydi
kirpiklerimizde sonra ansızın yağmur
(sahi siz hiç mi yaşamadınız)
sevdamız eski yara kabuk bağlamaz
akar gül rengi kanla içinden ayrılıklar

sonsuz sokaklarda artık ben unumu eledim
eleğimi astım padişah taşlarına
(ki kazınmış yeni harfler eskimişlerdir)
zamanın ulu babası ölümü bekliyorum
yaşlı bir eskimo gibi bırakılmış tundraya

KİREÇ

DURAN AYDIN

uzanırım ormanına dal budak
köz kömür kekik ve şiirle
mermer yontusunda sokağın
ellerim sıva kiremit kat kat

sen bilirsin ancak yatağım
yelimi sisimi kumumu
çiyini rengime katan
kirecimi karan toprağım

uykum kadife bakışlı bir fidan
kalbim ağır türküler yordamı
yapıları kentlerin ağları
dingin loş harcı yangınımdan

"YAŞAMA FELSEFESİ" ÜSTÜNE

CENGİZ GÜNDOĞDU

Nermi Uygur'un «Yaşama Felsefesi» için son yılların en güzel kitabı diyorum. Şimdi ilk soru şu: Bu kitabın nesi güzel? Önce dili. En başta dili... Şunu bir kez daha söylemek gerekiyor. Türkiye'de «güzel yazı»ya tam anlamıyla boş verildi. İstanbul'da dolmuş duraklarında şöyle bir yazı var: «İndirme-Bindirme Yeri. Bekleme Yapılmaz». Evet böyle. Tıpkı okuduğnuuz gibi. «Beklenmez» demiyor. «Bekleme Yapılmaz» diyor. Bu çirkin Türkçe dolmuş duraklarında duruyor. Bir de dergilerde, kitaplarda duran çirkin Türkçe var. Kimin bu çirkin Türkçe? Çok ilginç. Edebiyata yalnızca dil açısından bakanların. «Dilbilim, dilbilim» dediler, yerle bir ettiler Türkçeyi. Bakmayın böyle dediklerine. Hiçbirinde dil kaygısı yok. Aslında umurumda değil bu. Benim canım şuna sıkılıyor: Bunlar güya özleşmeden yana. Keşke hepsi özleşmeye karşı olsa. Çünkü bunlar Türkçeyi çirkinleştirdi. Özleşmeye karşı çıkanlara gerekçe hazırladı o bozuk Türkçesiyle. «İşte» dediler, «bakın şu dile. Türkçe bu mu?» Duygusallığa düşmeden rahatlıkla söylemek gerekiyor: Hayır, bu değil. Bütün sözcükleri Türkçe olsa bile, «dilbilimciler»in Türkçesini savunamayız. Çünkü Türkçeyle de güzel yazılır. «Yaşama Felsefesi»nde olduğu gibi. Belli. Nermi Uygur dil işini kavramış. Dil işinin yalnızca bir özleştirme olmadığını biliyor. «Güzel yazı» noktasına gelmiş. Üstelik bu işi başarmış.

Peki, başka nesi güzel? Düşündürmesi... Evet, şaşırtıcı bir şey. Bu kitabı okurken sık sık durdum. Düşündüm. Şimdi burda soru şu: Düşündürmesi neden güzel? Şundan: Türkiye'de çoktandır düşündürmemek yaşanıyor. Hele son birkaç yılda... Bir takım çıktı. «Yazınsal erk» oldu. Şimdi çimento akıtıyor beyinlere. Bu takım «dilbilim, imbilim, anlambilim, yorumbilim» diye başlıyor söze. Sopa gibi kullanıyor bilimi. Amaç şu: Onun her sözüne, «Evet bu dediğin doğru» diyeceksin. Onun durduğu yerde duracaksın. Onun baktığı yere bakacaksın. Freudculuğu, yapısalcılığı eleştirmek kesinlikle yasak. «Yazınsal erk» böyle buyuruyor çünkü. Hele düşünmek... Ne gerek var buna. O düşünüyor. Bilimsel gerçekleri buluyor. Bize de «Evet efendim» demek düşüyor.

Ortam bu. Bu ortamda Nermi Uygur düşündürüyor. Büyük sözler etmeden. Hiç bir görüşü küçümsemeden. Ama daha güzeli var. İnsan bu kitabı okurken kendine güveniyor. Nermi Uygur destek oluyor insana. Sen insansın... Korkma... Yanılabilirsin... Kork... Sen, yanılmazlık zırhı kuşanan... Sen kork, diyor. Evet, «Baba yanılır, ana yanılır, ağabey yanılır, abla yanılır, bakan yanılır, başbakan yanılır, başkan yanılır, öğretmen yanılır, yargıç yanılır, komutan yanılır, birinci yanılır, ödül kazanan yanılır, büyük adam yanılır, deha yanılır.»

Bilimi sopa gibi kullanan doğmacı üzülecek. Bilim kesin değilmiş. Bakın neler söylüyor Nermi Uygur: «Günümüzde kol gezen bir yanlış var: bilimin kesin olduğu inancı bu (...) Adamakıllı aykırı görünecek ama, gerçekte bilim, bilimlerden hiçbiri kesin, olupbitmiş bir yapı değildir. Tam tersine: Sürekli değişikliktir bilimi varedip ayakta tutan (...) Bilimi, kesin gözüyle baktıkları birtakım vargıların toplamı diye anlayanlar, bilim adına bu vargılara sımsıkı tutunmaya çalışanlar, çok geçmeden bilimsellikle ilgilerini kesmek zorunda kalırlar. Bu durumun bilincine erişmeseler, gizlemeye kalkışsalar da böyledir bu.» Evet böyledir. Tıpkı bizdeki kalem zorbaları gibi... Onların bilimle hiçbir ilgisi yok.

«Yazınsal erk» bir hastalık bulaştırdı hepimize. Büyük konu... Kimseyi, bilimden aşağısı kurtarmıyor. Düşünce şu: Ben büyük yazarım. Büyük konuyla uğraşırım. Nermi Uygur bir başka düzlemde. Çok kişinin aklına gelse, «Böyle kıytırık konularla uğraşılır mı?» dediği yerde. Ama o ne? «Kıytırık» konu büyüyor. Kocaman oluyor. Bir kez daha söylemek gerekiyor. Önemli olan yazar. Yazarın kavrayış gücü. İşte bu var Nermi Uygur'da. «Öğle»de, «Pencere»de, «Bisiklet»te, «Zaman»da, «Ufuk»ta alabildiğine gidiyor. Değişik şeyler gösteriyor bize.

«Yaşama Felsefesi»nin bir güzel yanı da şu: Nermi Uygur, dalkavuk yazar değil. Dalkavuk yazar, okuru kollar hep. «Sen bilgilisin, sen her neyi bilirsin» der. Türkiye'de dalkavuğun katmerlisi de var. Katmerli dalkavuk, «Beni ancak seçkinler anlar» der. Böylece, «Beni okuyun, seçkin sayılırsın» demeye getirir. Nermi Uygur, bütün bunlardan uzakta. Ama okurdan uzakta değil. Okurla dizdize. Bir dost gibi. Konuştukça anlıyorsun. «Sen iyisin, sen her şeyi bilirsin» demeyecek. Didik didik edecek herşeyi. Tepeden bakmadan. İnsanı küçültmeden. Hiçbir şeyin insanla ilişkisini zedelemeden. Kitabın güzel bir yanı da bu. Nermi Uygur insanı arıyor. Kendine yabancılaştırılan insanı. Türkiye'de birçok «deneme ustasını» okurken sormuşumdur. İnsan nerde? Nermi Uygur'un bütün yazıları »insanlı». Burası çok önemli. Nermi Uygur insanla başlıyor, insanla bitiriyor. İnsan, kendine gel, diyor.

Son söz: Ben güzel kitapları, boğucu havayı dağıtan yele benzetirim. Nermi Uygur'un kitabı böyle. Yeni düşünceler, yeni duygular getiren bir yel gibi esip duruyor «Yaşama Felsefesi».

Okuyun bu kitabı. «Dosdoğru, aydınlık» bir pencere açılacak önünüzde.

YAŞAMA FELSEFESİ
Nermi Uygur, Çağdaş Yayınlar, İstanbul 1981

BİZE GELEN KİTAPLAR

OTMOPOLİ'DE AKŞAM — Tarık Günersel, Şiirler, Yaşantı Sanat Kitapları, İstanbul 1982, 80 sayfa 120 lira.

SİNEMADA KADIN VE CİNSELLİK SÖMÜRÜSÜ — Mahmut T. Öngören, Dayanışma Yayınları, Ankara 1982, 152 sayfa 200 lira.

SEVDAMDA ÜLKEM — Ü. Yaşar Işıkhan, Şiirler, Yaba Yayınları, Ankara 1982, 64 sayfa, 100 lira.

GEÇİT — Çetin Boğa, Şiirler, Ozanın Kendi Yayını, Adana 1982, 64 seayfa, 100 lira.

KAÇ PARA EDERLER?

Aziz Nesin'in, Ortaklaşa dergisinde yayınlanan konuşmasında yer alan bazı yargıcılar kurulu üyelerinin «on para etmedikleri» yolundaki sözleri, kimi gedikli kurul üyelerinin tepkilerine yolaçtı.

Aziz Nesin'in bu sözlerindeki açık haksızlığa karşı haklı bir tepki.

Biraz insaf, değil mi? Bazılarının bir kaç bin lira ettiklerine dünya-âlem tanık iken...

NE ZORMUŞ...

Hüseyin Yurttaş arkadaşımız pek dertli bugünlerde. «Anayasa benim için yapılıyor. Çünkü ben gerçek bir yurttaşım; hem de soydan soptan..» diyor. Vee, «meğer yurttaş'lık ne zormuş,» diye ekliyor...

Yurttaş'ın işi gerçekten zor, değil mi?..

ŞİİR VE İLKELER

Gösteri Dergisinin Ağustos/1982 sayısında «Ayın Dosyası», «Nasıl Yaşıyorlar, Nasıl Yazıyorlar?» başlıklı soruşturmaya ayrılmıştı.

Epey ilginç şeyler söyleyenler var bu soruşturma yanıtlarında.

Örneğin, koca ustalardan Dağlarca: «Kuleli Askeri Lisesini bitirirken beş yüz şiir kuralı saptadım. Beş yüz kural; iyinin ve kötünün gerekçelerini içeriyordu. Bunlar kesin değildir ama çoğunlukla böyledir. Şimdi saptadığım bu kuralların sayısı söylediğimin kat kat üstündedir. Her şiiri yazarken en aşağı üç kural daha bulurum. Kendimin ve başkalarının şiirinin neden iyi neden kötü olduğunu bu kurallara vurarak, bu kuralların yardımıyla anlarım.

Şiir bu kurallara göre yazılabilir mi? Asla. Ama bu kurallar nereden çıkarılmıştır? Deneyimlerden. Şiirin de kendi yaşamının deneyimleri vardır» diyor ve daha sonra bu konuya dönüp ekliyor: «Ben düzyazı yazmam, öğüt vermem. Bazı eleştirmen ozanlar var, bütün yazılarında öğüt veriyorlar, şaşıyorum, o güzel öğütleri kendilerine versinler. Oysa bütün yazıları kendi öğütlerinin dışında, bir dizesi bile içinde değil.

Beş yüz ilkeden habersiz ferman bu yuruyorlar.»

Şiir yazmanın beş yüz ilkesi... Yok, bu ilkeler bu sayının kat kat üstünde... Dağlarca ustamız her şiirde en az üç kural daha bulduğuna göre binlerce kural. Üstelik şiir bu kurallara göre yazılamazmış...

Öyleyse bu çelişki bolluğu ve kural kalabalığı niye?

ÖNCE ŞAHADET GETİRSİN

İlhan Berk diyor: «Neleri severim: Muhammet'i...» (Türk Dili, Eylül 1982)

Biz diyoruz: Şahadet getirmezse inanmayız!

NAHİF- NAİF

Tarık Dursun K. diyor: «Nahifliğin de ötesinde bir başka şey...» (Çağdaş Eleştiri, Eylül 1982)

Biz diyoruz: Nahifliğin de ötesinde bir başka şey, naif olmaya?..

NE SÜRSEN

Mehmet Kemal diyor: «Eski dilden yana bağnazlık edenlerin ekmeklerine yağ sürmemek için...» (Cumhuriyet Gazetesi)

Biz diyoruz: Gam değil efendim; ne halt sürsen yiyeceklerdir..

EVET - HAYIR'DA DİYALEKTİK

Her 'evet' bir 'hayır'ı içerir. Her 'hayır' da bir 'evet'i...

Diyalektik bu... Ne desek boş...